

MARIBORSKI SREDNJEVEŠKI OBRAMBNI SISTEM znanstveno teoretični in projektni elaborat

Izdelal: dr. Igor Sapač

Naročnik: Mestna občina Maribor

MARIBOR, april 2013

1. Analiza mestnega obrambnega sistema srednjeveškega in renesančnega Maribora

1.1. NASTANEK MARIBORSKEGA MESTNEGA OBZIDJA V 13. STOLETJU

Od konca 13. stoletja dalje, ko se je uveljavila stroga delitev med mesti in trgi so postala obzidja temeljna značilnost identitete srednjeveških mest na Slovenskem. Mestna obzidja so bila obvezen in najbolj značilen grajeni del mestnih naselbin, ki so jih povsod dosledno in v celoti zgradili. Pri tem zlasti v 13. in 14. stoletju ni šlo zgolj za obrambne, ampak predvsem za pravnostatusne razloge, temelječe na načelu, da mestni zrak osvobaja. Z obzidji so bila mesta ločena od fevdalno urejenega, obdajajočega jih podeželja. Za razliko od mestnih naselbin so bili trgi praviloma odprti in le v nekaterih primerih v celoti obzidani. Utrjene mestne in trške naselbine so svojim prebivalcem nudile varnost in zavetje. Velik obrambni pomen so mestna in trška obzidja na Slovenskem dobila v 15. in 16. stoletju, v obdobju turških vpadov.

Utrjene mestne naselbine so svojim prebivalcem nudile varnost in zavetje pred zunanji sovražniki, okoličanom občasno pribežališče, potujočim trgovcem in tovornikom pa varno prebivanje. Na Slovenskem je bilo edino mesto, ki ni imelo obzidja Kostanjevica na Krki, ki je ležalo na rečnem otoku. Obrambne naprave so bile v zgodnji dobi rasti mest dokaj preproste. Naravno slabše zavarovani deli mest so bili sprva opremljeni le z jarki, okopi in lesenimi palisadami. V 13. stoletju so nastala prva zidana mestna obzidja (Koper, Izola, Ljubljana, Kranj, Kamnik, Maribor, Ptuj, Slovenj Gradec), ki pa so bila še dokaj skromna in niso bila utrjena z obrambnimi stolpi. V Mariboru je v tistem obdobju nastalo geometrično najbolj pravilno obzidje na slovenskih tleh.

Srednjeveška zgodovina mesta Maribor se piše od leta 1164, ko se v pisnih virih prvič omenja grad na Piramidi,¹ oziroma od leta 1124, ko se mejni grof Bernard Spanheimski (1096–1147) sicer nedokumentirano imenuje Mariborski.² Trinajsto stoletje, čas vlade Babenberžanov, Bele IV., Otokarja II. in Habsburžanov, je bilo odločilno za razvoj naselbine. Kraj je pred letom 1209 postal trg³ in pred letom 1254 mesto.⁴ Zlasti čas kralja Otokarja II. kot deželnega kneza (v letih 1251-54 in 1260-76) je pripomogel k naglemu razvoju mesta, ki je bilo edino deželnoknežje mostišče na Dravi.⁵ Prav v drugi polovici 13. stoletja se je v Mariboru razmahnila gradbena dejavnost kot potem nikoli več. Ustvarila je urbani scenarij za ves nadaljnji razvoj mesta do terezijansko-jožefinskih upravnih reform leta 1782, ki so Mariboru odvzele status utrdbe.⁶ **Mesto je v letih med 1255 in 1275 dobilo štiristranično obzidje, ki je s svojimi okoli 500 m dolgimi in skoraj povsem ravnimi stranicami zamejilo rombasto površino okoli 25 hektarjev.**⁷ Obzidje je zamejilo prostor med Dravo in današnjimi Strossmayerjevo, Gregorčičevo in Svetozarevsko ulico. Sočasno sta nastala minoritski samostan⁸ in judovska naselbina.⁹ Minoritski samostan so naslonili na mestno obzidje. Ker je obzidje spremenilo dotedanji prometni red, saj je prekinilo neposredno povezavo med mostiščem in Koroško cesto, je nastala strma Dravska ulica ob jugovzhodnem robu Glavnega trga in začela se je oblikovati ulična mreža v vzhodni polovici mesta. Nastala je Gosposka ulica, ki je vzdolž vzhodnega roba cerkvenega kompleksa povezala dotlej ločena dela naselbine, ki sta bila v prvi polovici 13. stoletja še trg in vas, ter s tem ustvarila enoten mestni organizem. Minoritski prehod in Gospejna ulica sta pri tem odigrala vlogo zahodne obzidne poti, kot sta jo Slovenska za severno in Vetrinjska za

¹ MLINARIČ 1975; MLINARIČ 1991, p. 147, ss.

² CURK 1991, p. 99.

³ MLINARIČ 1991, p. 147.

⁴ MLINARIČ 1991, p. 149.

⁵ MLINARIČ 1991, pp. 148 ss.

⁶ CURK 1991a, CURK 1999, p. 310.

⁷ SCHLOSSER 1913, pp. 3 ss.; CURK 1988; CURK 1989a; CURK 1991 p. 100; CURK 1991a, p. 519.

⁸ CURK 1977; CURK 1988.

⁹ CURK 1988; MIKUŽ 1999.

vzhodno.¹⁰ Že v 13. stoletju je nastala tudi južna obzidna stranica, saj so minoritski samostan, Žički dvor in sinagoga očitno postavljeni nanjo.¹¹ Zaradi novega obzidja se je v mestu razvila nova prometna ureditev, ki je predmestni fazi naselbine nista poznali. Povzročili sta jo lokacija glavnih mestnih vrat: Koroških (Gospejnih), Graških (Ulrikovih) in Dravskih (Vodnih), in povezava med njimi, ki je imela svoje vozlišče na Glavnem trgu. To je vplivalo na zasedbo mestnega zemljišča, katerega severozahodni, prometno odmaknjeni del je ostal vse do prve polovice 20. stoletja redkeje poseljen.¹²

Za razumevanje prvotne zasnove in podobe mariborskega mestnega obzidja so bile velikega pomena leta 1985 izvedene arheološke raziskave. Takrat so odkopali in raziskali severozahodni vogal obzidja ob križišču Strossmayerjeve in Gregorčičeve ulice ter odkrili, da prvotno obzidje v 13. stoletju ni imelo obrambnih stolpov; ti so nastali šele kasneje, od 14. stoletja dalje. Prvotno obzidje je bilo precej visoko (8–10 metrov), debelo okoli 1 meter in grajeno v značilni poznoromanski plastoviti zidavi iz deloma obdelanih lomljencev in rečnih oblic (mačjih glav).¹³ Vrhnji del je bil glede na številne analogije iz sosednjega avstrijskega prostora opremljen s prsobrani in cinami (zobčastimi nadzidki). Odprtine so bile glede na analogije široke 1 m, visoke 1,5 metra in medsebojno oddaljene okoli 3 metre. Na notranji strani je obzidje na vrhu obtekal lesen pokrit povezovalni hodnik, ki so ga postavili na zidni stopnici, okoli 2,5 metra pod vrhom obzidja. Obzidje se je s to stopnico na vrhu stanjšalo za polovico na okoli 50 centimetrov. Še tanjši so bili prsobrani med cinami, ki najverjetneje niso bili debelejši od 30 centimetrov.

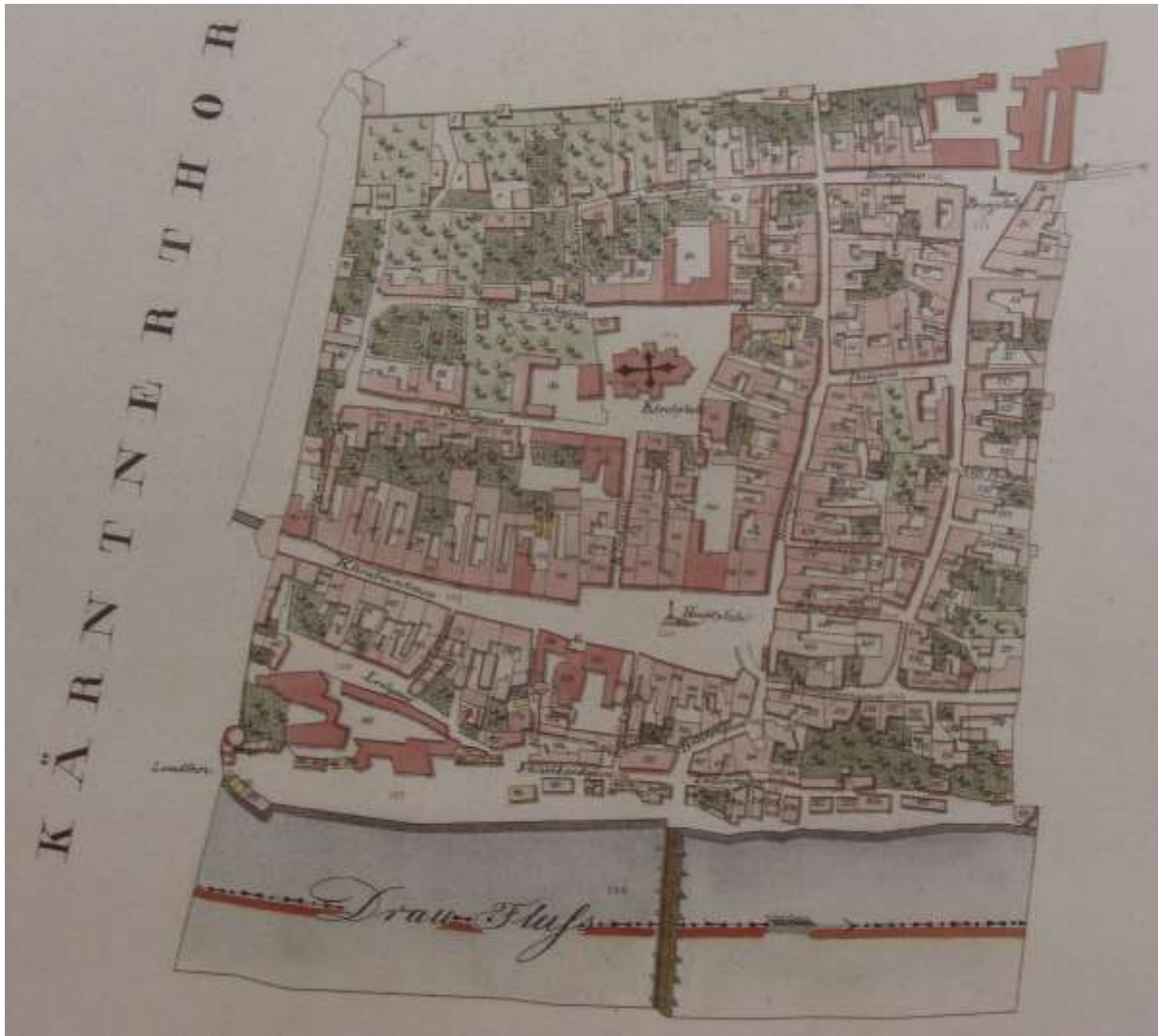
V 13. stoletju izoblikovana urbanistična zasnova srednjeveškega Maribora. Potek nekdanjega obzidja je mogoče še dovolj dobro slutiti. (Fotografija iz zraka okoli leta 1991)

¹⁰ CURK 1991; CURK 1991a; CURK 1998.

¹¹ CURK 1977; CURK 1988; Cf. MIKUŽ 1999.

¹² CURK 1991; CURK 1991a; CURK 1998; MLINARIČ 1991.

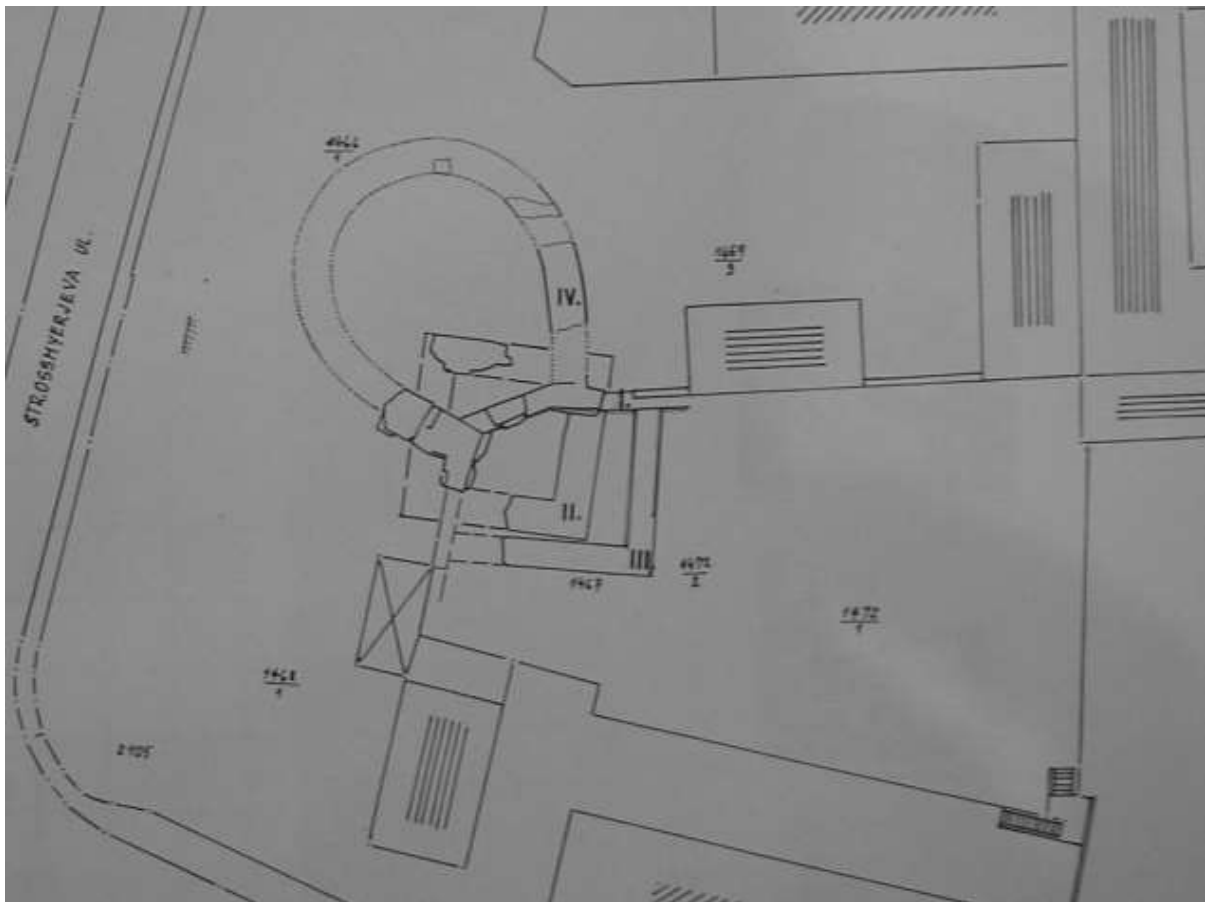
¹³ Mira STRMČNIK, konservatorsko poročilo, *Varstvo spomenikov*, 28, 1986, pp. 325-326.

Temeljni slikovni vir za rekonstrukcijo nekdanje zasnove srednjeveškega mestnega obzidnega sistema Maribora je mapa franciscejskega katastra iz leta 1825. (Pokrajinski arhiv Maribor)

Starejše upodobitve Maribora iz 17. stoletja dopolnjujejo predstavo o nekdanji zasnovi obzidnega sistema (Veduta obzidanega mesta iz južne strani, G. M. Vischer, ok. 1681)

Tloris leta 1985 izkopanih arhitekturnih ostalin na severozahodnem vogalu nekdanjega mestnega obzidja Maribora: Z izkopavanji je bilo potrjeno, da se je sistem mariborskega mestnega obzidja razvil v štirih fazah v 13., 14., 15. in 16. stoletju. Arhiv Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije OE Maribor.

Ostaline na severozahodnem vogalu nekdanjega mestnega obzidja Maribora danes.

Z rumeno barvo označen potek mestnega obzidja Maribora v drugi polovici 13. stoletja. Digitalna risba I. Sapač.

Struktura zidave obzidja iz 13. stoletja ob Strossmayerjevi ulici.

Ostanek vzhodne stranice obzidja ob stavbi Vetrinjskega dvora za Vetrinjsko ulico je dragocen saj v prerezu dokumentira višino in debelino obzidja, kaže pa tudi stanjšani vrhnji del, kjer je nekoč potekal leseni obrambni hodnik.

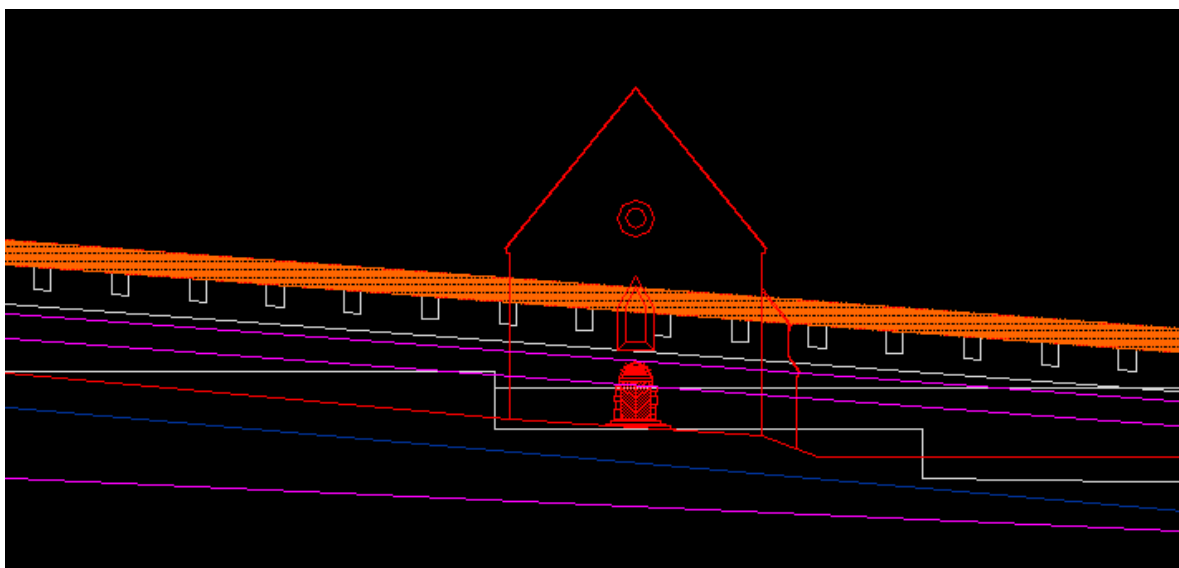
Mariborsko mestno obzidje je imelo na stanjšanem vrhu cene in prsobrane. Analogija: Stari grad Celje.

Mariborsko mestno obzidje je tako kot številna druga mestna obzidja v osrednji Evropi že v 13. stoletju na vrhu na notranji strani dobilo lesen povezovalni hodnik (analogija Krens v Avstriji).

Kot pomembna analogija za razumevanje zasnove in podobe mariborskega mestnega obzidja v 13. stoletju lahko dobro služi zlasti mestno obzidje v Brežah (Friesach) na Koroškem.

V Mariboru sta vzhodna in zahodna obzidna stranica zlasti v južnem delu zaradi proti Dravi padajočega terena potekali malce poševno navzdol. Risba I. Sapač.

Poševni potek obzidij s cinami na vrhu v srednjem veku ni bil nenavaden. Tudi v Brežah del obzidja poteka poševno.

Mariborsko mestno obzidje v 13. stoletju je bilo zelo podobno mestnemu obzidju Šentvida ob Glini na Koroškem, ki je še sedaj dobro ohranjeno in pomembno tudi za razumevanje mariborskega obzidja. V Šentvidu je dobro razviden tudi nekdanji obrambni jarek.

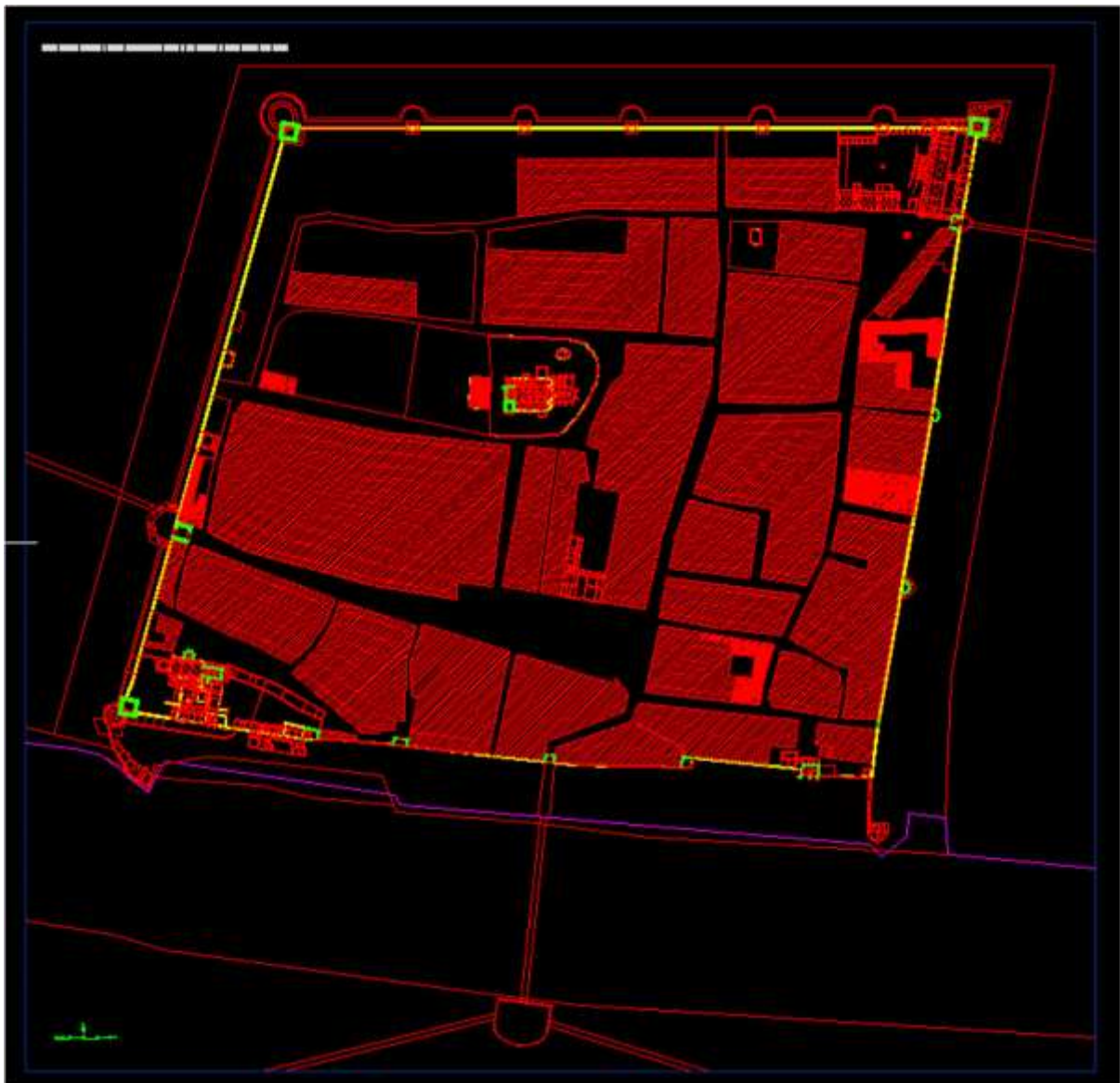
Mariborsko mestno obzidje so že v 13. stoletju na treh straneh, razen ob Dravi obdali z Jarkom. Širina in globina jarka se je lepo pokazala leta 2010, med izgradnjo stavbe Centrum v Svetozarevski ulici.

Širina in globina obrambnega jarka sta se pokazali tudi ob gradnji nove tržnice pred nekdanjo zahodno stranico obzidja.

1.2. MARIBORSKO MESTNO OBZIDJE V 14. STOLETJU

V 14. stoletju je mesto svoje obzidje izpopolnilo. Na najbolj izpostavljenih mestih, zlasti na obeh zahodnih vogalih so pozidali obrambne stolpe, ki jih omenjajo tudi sočasni pisni viri.¹⁴ Na jugozahodnem vogalu so leta 1310 pozidali predhodnika današnje okrogle bastije, podobno so naredili tudi na severozahodnem vogalu.¹⁵ Oba stolpa sta bila oglata, po zasnovi očitno precej podobna romanskim grajskim bergfridom.¹⁶ Leta 1985 so izkopali temelje severozahodnega stolpa. Verjetno so podoben stolp zgradili tudi na severovzhodnem vogalu, na lokaciji sedanje grajske bastije. Vzhodno stranico obzidja so okrepili z dvema manjšima polkrožnima stolpoma. Hkrati so zgradili tudi oglate stolpe nad štirimi mestnimi vrati: Dravskimi, Pristaniškimi, Koroškimi in Graškimi. Kot jedro mestnega obrambnega sistema so zgradili visoki oglati stolp ob župnijski cerkvi, sedanji zvonik stolnice.¹⁷

Mariborski obzidni sistem v 14. stoletju. Z rumeno barvo so označeni stari deli iz 13. stoletja, z zeleno barvo pa novi stolpi iz zgodnjega 14. stoletja. Digitalna risba I. Sapač.

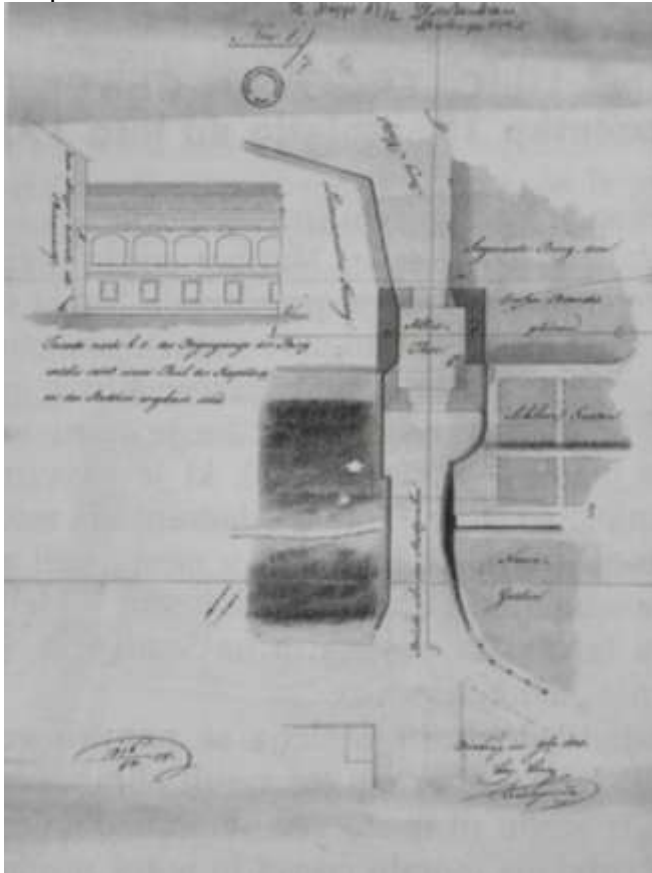
¹⁴ SCHLOSSER 1913, pp. 3 ss.; CURK 1988; CURK 1991, p. 29.

¹⁵ CURK 1991; CURK 1998; Mira STRMČNIK, konservatorsko poročilo, *Varstvo spomenikov*, 28, 1986, pp. 325-326.

¹⁶ STRMČNIK o. c.

¹⁷ CURK 1991a, p. 519.

Koroška in Graška mestna vrata so okoli leta 1300 opremili z dvonadstropnima oglatima stolpoma.

Tloris stolpastih Graških vrat iz okoli leta 1300 se je ohranil na načrtu iz leta 1825, ki ga hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu (po: RADOVANOVIČ 2005, p. 18). Temelji Graških vrat so še sedaj ohranjeni pod uličnim tlakom na prehodu med Grajskim trgom in Trgom Svobode in bi jih bilo mogoče skupaj s sedaj zasutim mostom čez obrambni jarek prezentirati v sklopu nove ureditve Trga Svobode.

Arheolog Pavel Schlosser je 1913 narisal poskus rekonstrukcije Graških mestnih vrat v podobi iz notranje strani obzidja pred letom 1795. (po: CURK-PREMZL 2004, p. 174).

Sočasno s Koroškimi in Graškimi mestnimi vrati so okoli leta 1300 zgradili tudi stavbi nad obvodnimi vrati: Dravskimi in Pristaniškimi. Tu so zgradili le enonadstropni stolpasti poslopji.

Dravska vrata z notranje strani obzidja pred rušitvijo okoli leta 1798. Risal Paul Schlosser 1913 (RADOVANOVIČ 2005, p. 17).

Današnji pogled na lokacijo nekdanjih Dravskih vrat

Pogled na lokacijo nekdanjih Pristaniških vrat okoli leta 1970 in danes

1.3. MARIBORSKO MESTNO OBZIDJE V 15. STOLETJU

Po letu 1437 je mesto svojim utrdbam ponovno posvečalo veliko pozornost. Prva večja obnova mestnega obzidja v 15. stoletju je dokumentirana v letih 1460-70. Takrat je v skladu s sodobno obrambno tehniko nastala vrsta novih obrambnih stolpov, zlasti ob severni stranici in na jugovzhodnem vogalu.¹⁸ Sedaj sta ohranjena še Judovski oz. Židovski stolp na jugovzhodnem vogalu in Čeligijev stolp v zahodnem delu nekdanje severne obzidne stranice. Kljub kasnejšim predelavam je njuna prvotna podoba še dobro razvidna. Šlo je za tradicionalno, še povsem srednjeveško utrdbo gradnjo na kvadratnem tlorisu. Stolpa sta bila prekrita s strmimi štirikapnimi strehami. Sočasno so prezidali mestna vrata in jih opremili z barbakani, padnimi mrežami in dviznimi mostovi.¹⁹ Hkrati so poglobili mestni jarek in vanj napeljali vodo iz bližnjih potokov. Zgradili so tudi nov mestni grad, ki je zavaroval severovzhodni vogal obzidja. Tako utrjeno obzidje je sicer zadoščalo za odbitje Madžarov leta 1481.

Mariborski obzidni sistem v poznem 15. stoletju. Z rumeno barvo so označeni stari deli iz 13. stoletja, z zeleno barvo dodatki iz zgodnjega 14. stoletja, s svetlo modro barvo pa novi dodatki iz 15. stoletja. Digitalna risba I. Sapač.

¹⁸ SCHLOSSER 1913, pp. 4 ss; CURK 1988, pp 133-140; CURK 1991a.

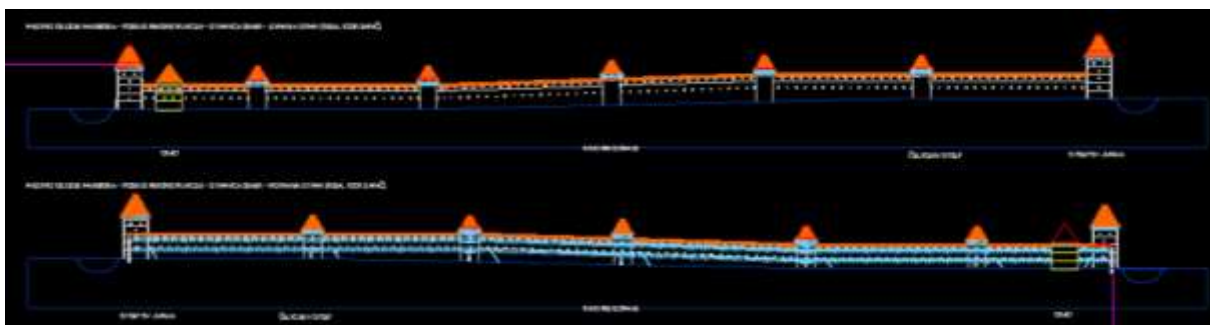
¹⁹ Cf. CURK (PUFF) 1999, p. 312

Okoli leta 1460 so obzidju dodali šest novih obrambnih stolpov. Ohranila sta se Judovski (Židovski) (v predelani obliki) in Čeligijev.

Judovski (Židovski) stolp v novih okvirih. Prvotno štirikapno streho in majhne strelne line (levo po P. Schlosserju iz leta 1913) so v 19. stoletju zamenjali s s sedanjo čopasto streho in velikimi okni.

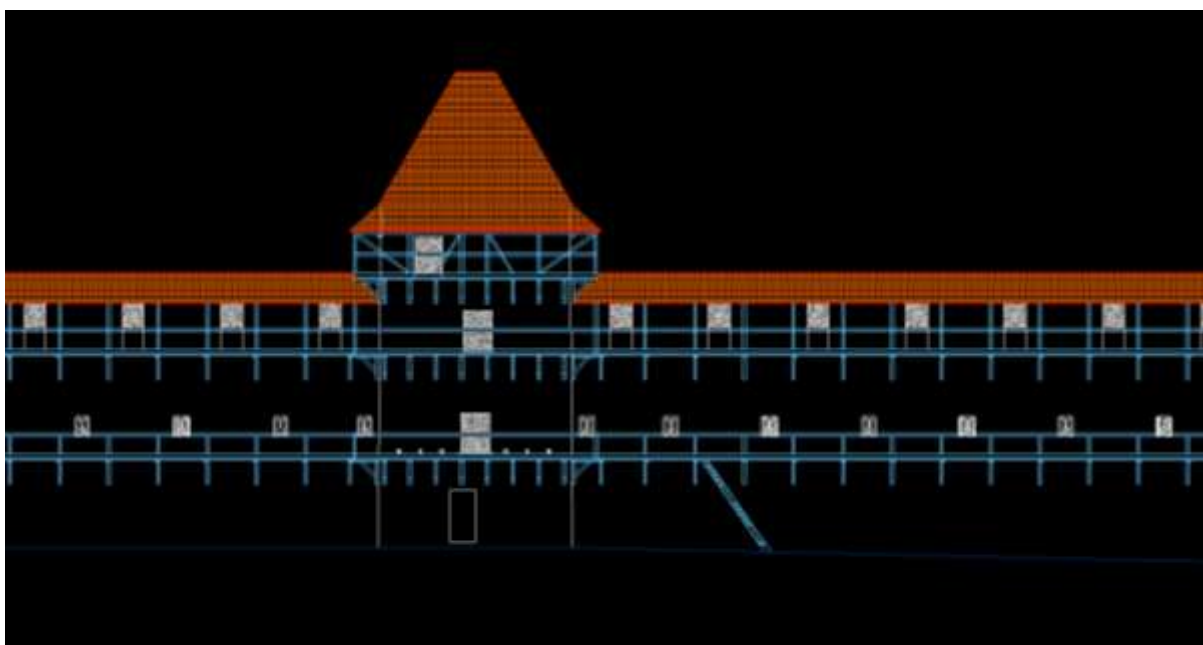
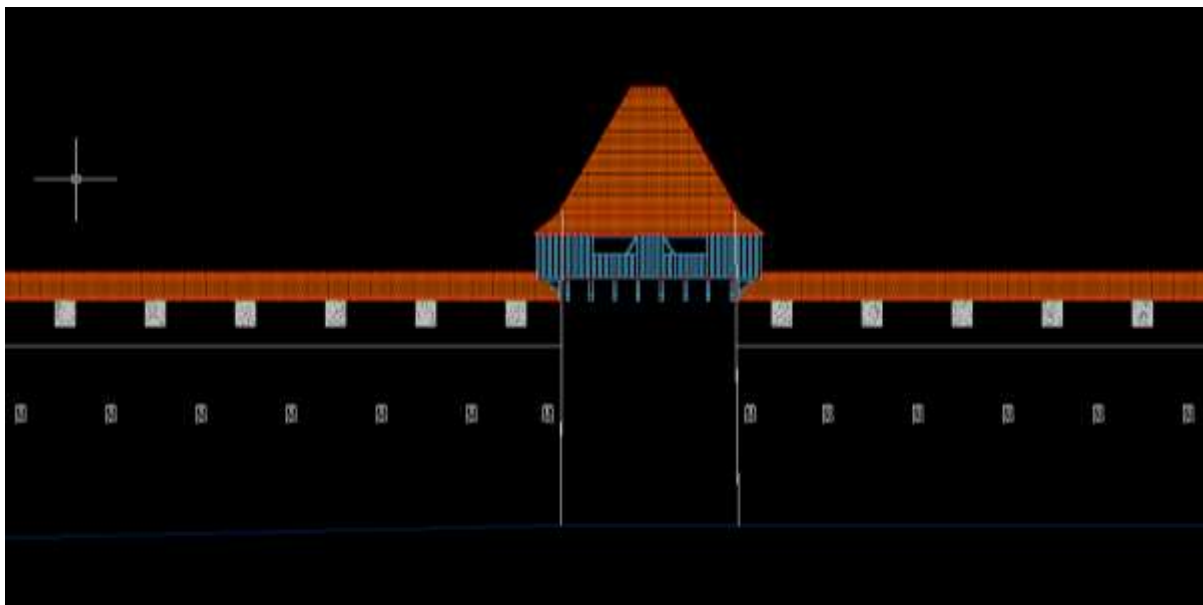

Sovražnim napadom najbolj izpostavljeno severno obzidno stranico so okoli leta 1465 utrdili kar s petimi novimi stolpi. Vse kaže, da so bili vsi enako oblikovani. Sedaj se je v skoraj povsem nespremenjeni obliki ohranil le skrajni zahodni (Čeligijev) stolp, ki je eden najlepših ohranjenih stolpov te vrste v Sloveniji. Posebno vrednost mu dajejo tudi lesene stropne oz. talne konstrukcije, ki so se ohranile v vnjejovi nostranjščini. Druge stolpe so v 19. stoletju podrli. Kot zadnjega od severnih stolpov so leta 1938 podrli t. i. Stanovanjski stolp ob gradu, na lokaciji katerega so postavili kino.

Fotografija Čeligijevega stolpa iz leta 1913 (zgoraj levo) kaže v njegovem vrhnjem delu niz lukenj za tramove, ki danes zaradi poznejše neustrezne sanacije niso več vidne. Očitno je šlo za ostanek nekdanje lesene obrambne galerije, visoke okoli 3 metre, ki je obdajala stolp na zunanji strani. Galerija je bila dostopna skozi sedaj zazidan in v okence preurejen prehod v vrhnjem tretjem nadstropju južne fasade stolpa (foto spodaj levo). Galerija je bila enako oblikovana kot značilne galerije srednjeveških grajskih stolpov. Takšen primer je ohranjen na gradu Klam v Avstriji (foto spodaj desno).

Poskus rekonstrukcije podobe Čeligijevega stolpa v 15. stoletju. Pogleda na stolp z obzidjem iz zunanje (severne) in notranje (južne) strani obzidja. Digitalna risba I. Sapač.

Leta 1938 porušeni grajski Stanovanjski stolp je bil po osnovni zasnovi primerljiv s sočasnim Čeligijevim stolpom (Kronika slovenskih mest)

1.4. MARIBORSKO MESTNO OBZIDJE V 16. STOLETJU (VRHUNEC RAZVOJA)

Z uveljavitvijo ognjenega strelnega orožja, še zlasti po letu 1523, ko so se obnovili turški napadi, se je pokazalo, da srednjeveško obzidje za obrambo več ne zadostuje. Zato je mesto ponovno začelo misliti na svojo utrditev, kar so še spodbudili mestna požara leta 1504 in 1513, posebno pa turško obleganje med 14. in 16. septembrom 1532. Sledili sta obnova poškodovanih utrd in gradnja obeh zahodnih vogalnih okroglih stolpov oziroma rondelov, prirejenih za topovsko oborožitev.²⁰ Hkrati so zgradili tudi zunanje obzidje pred južno fasado minoritskega samostana, ki je dobilo ključaste strelne line. Velikopoteznejša obnova obzidnega sistema je stekla šele v letih med 1548 in 1562 z denarno pomočjo štajerske dežele in bila izvedena v skladu z renesančnimi utrdbnimi načeli. Utrditev Maribora so prevzeli italijanski gradbeniki pod vodstvom bratov Domenica in Andrea de Lalia, Valentina Trevene in Pietra Antonia de Pigrata.²¹ Rezultat njihovega dela so bile štiri nove bastije, ki so zaščitile Koroška vrata, oba dostopa do mestnega pristanišča (Benetke in Vodni stolp) in severovzhodni mestni vogal ob gradu. Utrdbe so zaščitile zlasti Koroška vrata²², Dravsko predmestje, Ulrikova vrata in severovzhodni mestni vogal, slabše utrjeni pa sta ostali vzhodna in zahodna obzidna stranica, ki bi potrebovali vsaka po eno bastijo. Vzhodna stranica je manjša t. i. Lehmanovo bastijo dobila šele po letu 1660, zahodna pa se je morala zadovoljiti s štokasto, obrambno usposobljeno Lubejevo hišo oziroma nekdanjim srednjeveškim stolpastim dvorom.²³

V drugi polovici 16. stoletja so domnevno zgradili tudi zunanje obrambno obzidje v obliki nizkega eskarpnega zidu, s katerim so zavarovali severno in najverjetneje tudi zahodno obzidno stranico. Ostanki zunanjega obzidja sedaj niso več ohranjeni. Predvidevamo, da se sledovi še skrivajo v tleh na območju parkirišča pred Čeligijevim stolpom.

Od renesančnih utrdb sta dobro ohranjena zlasti jugovzhodna bastija, imenovana Vodni stolp in severovzhodna bastija, ki danes tvori severovzhodni vogal grajskega kompleksa. Pri obeh stavbah gre za značilno obrambno arhitekturo, kjer je poševno pritličje z navzven razširjenimi strelnimi linami od nadstropja ločeno s kamnitim polkrožnim kordonskim zidnim vencem. Napredna je zlasti tlorisna zasnova. Grajska bastija je pozidana na klinastem tlorisu in v notranjščini v celoti obokana; križne oboke nosijo mogočni slopi kvadratnega prereza. Vodni stolp je pozidan na pravilnem peterokotnem tlorisu in je klinasto obrnjen proti rečni strugi. Podobno sta bili koncipirani tudi leta 1967 porušena obvodna bastija Benetke, kjer se je pravokotna stavbna masa pošev zajedala v rečno strugo in peterokotna bastija pred koroškimi vrati, od katere so deloma še ohranjeni spodnji deli obodnih zidov do višine polkrožnega kordonskega zidca.

²⁰ SCHLOSSER 1913, pp. 4 ss.; TEPLY 1955, pp. 22-23; CURK 1988, pp. 133-140; MLINARIČ 1991, p. 178.

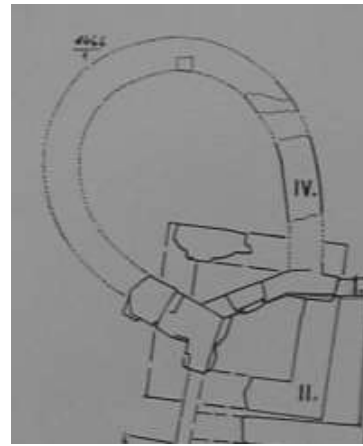
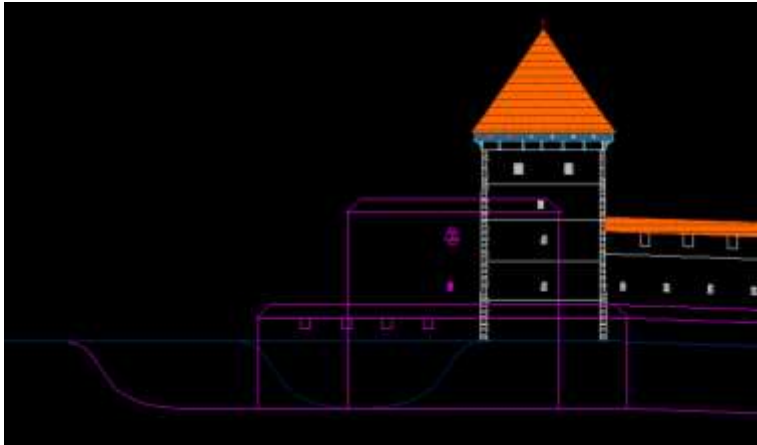
²¹ KOHLBACH 1961, pp. 108 ss.; CURK 1988, pp. 133-140.

²² Cf. TEPLY 1955, p. 119.

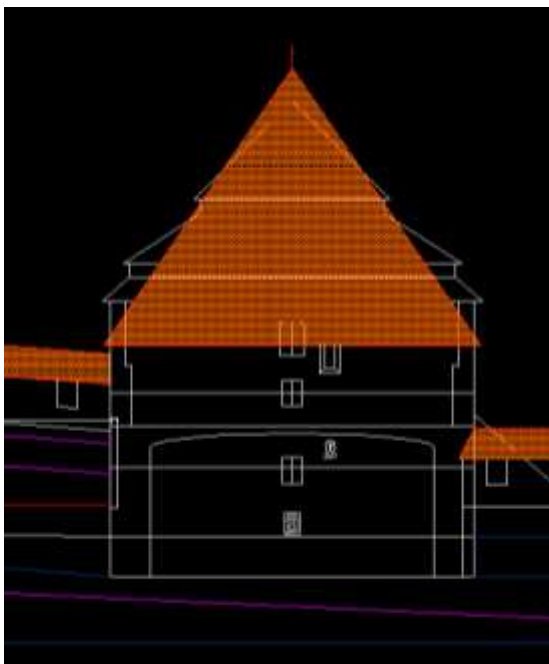
²³ CURK 1988; CURK 1999, p. 312, Cf. TEPLY 1955, pp. 23-24; CURK 1991a, pp. 518-520.

Mariborski obzidni sistem v 17. stoletju. Z rumeno barvo so označeni stari deli iz 13. stoletja, z zeleno barvo dodatki iz zgodnjega 14. stoletja, s svetlo modro barvo dodatki iz 15. stoletja, z oranžno barvo pa dodatki iz 16. in 17. stoletja. Digitalna risba I. Sapač.

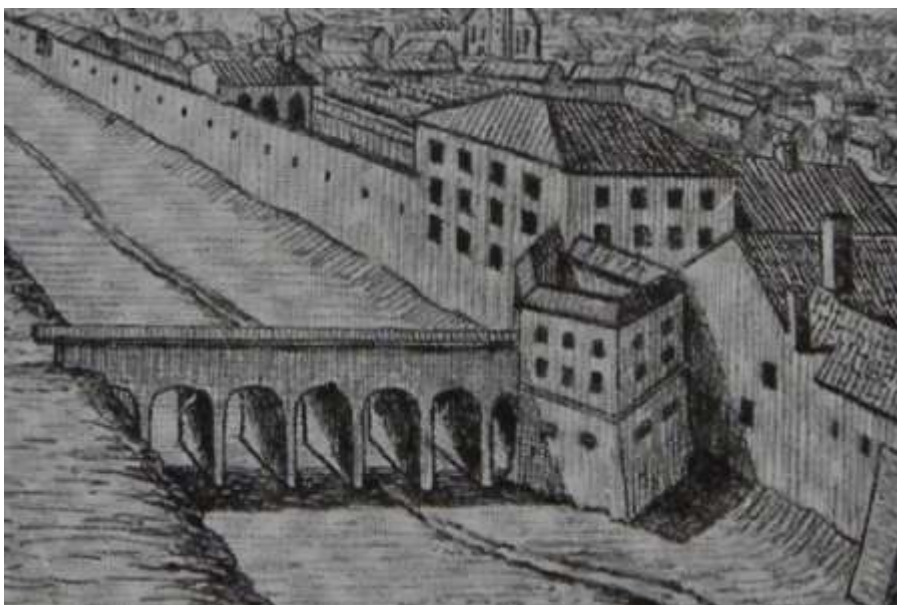
Po letu 1532 so visoki oglati severozahodni obzidni stolp iz 14. stoletja podrli in ga nadomestili z okroglim stolpom oz. rondelo sv. Jurija. Digitalna risba I. Sapač.

Po letu 1532 so podrli tudi stari jugozahodni obzidni stolp iz 14. stoletja in ga nadomestili z okroglim stolpom oz. rondelo, današnjim Sodnim stolpom. Prvotna podoba se je razlikovala od sedanje: stolp je bil za eno etažo nižji in pokrit s strmo stožčasto streho. Digitalna risba I. Sapač.

Načrt leta 1552 zgrajenih in leta 1829 podrtih renesančnih Koroških mestnih vrat v Mariboru iz začetka 19. stoletja, Štajerski deželni arhiv, Gradec. Načrt je redek primer dokaj natančne dokumentacije dela obrambnega sistema kakšnega srednjeveškega mesta na Slovenskem. Tovrstno dokumentacijo na Slovenskem le redko srečamo. Pomeni dragocen dokument, ki je uporaben tudi v zvezi z rekonstrukcijo podobe južnega dela zahodne obzidne stranice.

Leta 1552 zgrajena renesančna bastija Koroških mestnih vrat okoli 1820 po rekonstrukciji Paula Schlosserja iz leta 1913 (RADOVANOVIČ 2005, p. 18).

Na razvaljenih ostankih Koroških mestnih vrat so po letu 1829 zgradili kapelo, ki so jo podrli junija 1953, med urejanjem nove mestne tržnice. Takrat so spodnji del nekdanjih mestnih vrat deloma odkopali in sanirali. Pokrajinski arhiv Maribor.

Pozneje so ostanke še deloma odkopali, velik del pa so uničili med premalo domišljeno gradnjo podhoda leta 1975.

V celoti odkopani ostanke renesančne bastije Koroškim mestnih vrat in nekdanjega obrambnega jarka med urejanjem tržnice leta 2009.

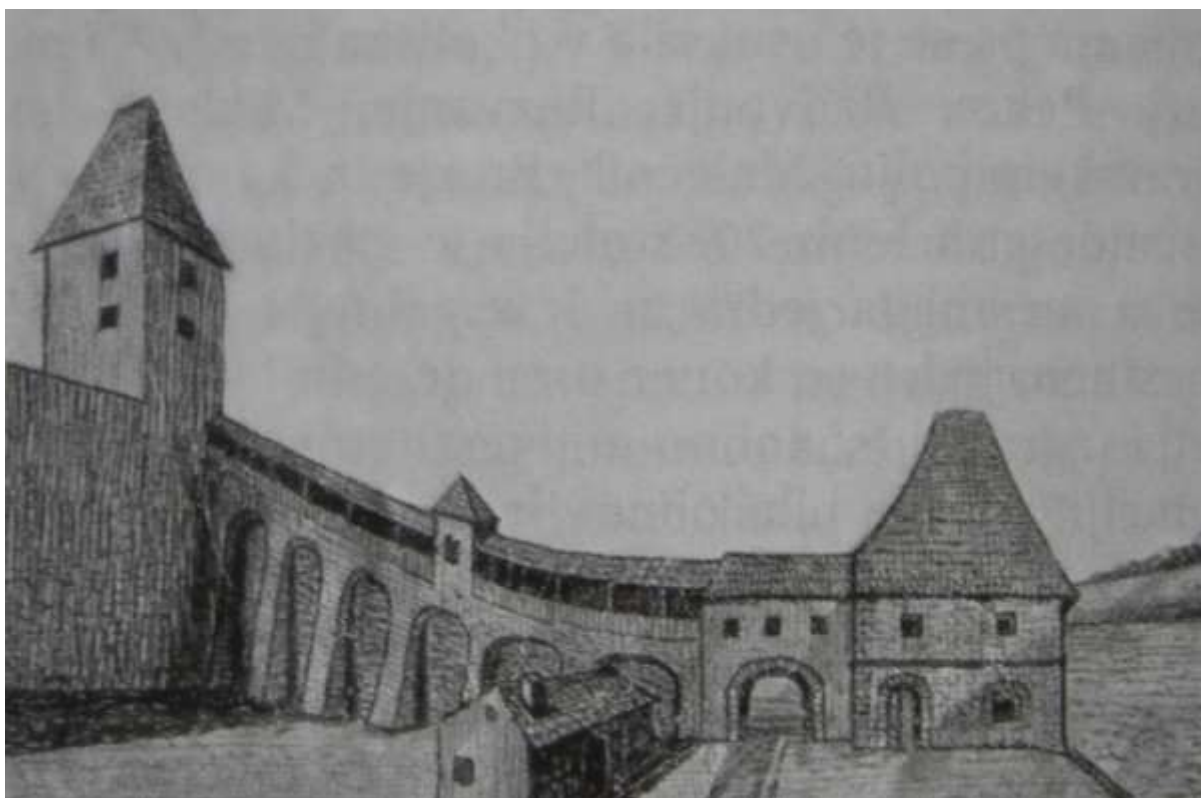
Leta 1554 so Sodni stolp in rečno pristanišče zavarovali z obvodno bastijo Benetke. Bastijo in stolp so povezali z obzidjem skozi katerega so prebili Gornja Vodna vrata, porušena leta 1846.

Renesančna jugozahodna obvodna bastija Benetke iz leta 1554 na fotografijah iz leta 1935 in 1960. Prvotno utrdbo so v 19. stoletju nadzidali in jo preuredili v stanovanjsko stavbo.

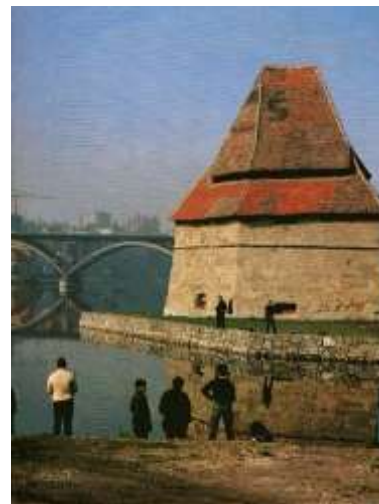
Mariborske Benetke okoli leta 1940 in 1970, po obbetoniranju, tik preden so jih v zgornjem delu porušili, v spodnjem delu pa zasuli. Arhiv Zavoda za varstvo kulturne dediščine OE Maribor.

Hkrati z Benetkami so okoli leta 1555 zgradili še drugo obvodno bastijo: Vodni stolp, ki so ga z novim obzidjem povezali s starejšim Židovskim stolpom. Leta 1967 porušeno obzidje s Spodnjimi Vodnimi vrati je bilo na notranji strani opremljeno z arkadiranimi nišami, ki so opirale povezovalni hodnik. Rekonstrukcija Paula Schlosserja iz leta 1913 (RADOVANOVIČ 2005, p. 16).

Sedanji pogled na dvignjeni Vodni stolp.

Med letoma 1557 in 1562 so podrli stari severovzhodni obzidni stolp iz 14. stoletja in ga nadomestili z Grajsko bastijo, ki je danes ohranjena v nadzidani podobi iz 18. stoletja. (Zgoraj v prvotni podobi na grafiki G. M. Vischerja iz okoli leta 1681).

V 17. stoletju so zgradili še zadnjo bastijo mariborskega obzidnega sistema. Po letu 1869 so jo podrli. Njena lokacija z zasutimi spodnjimi deli zidov se skriva pod garažami za novo gradnjo stavbe Centrum ob bivši Svetozarevski ulici.

V 17. stoletju so prezidali grajski Stanovanjski stolp iz okoli leta 1460. Stolp so z arkadami, naslonjenimi na mestno obzidje, povezali z gradom. Leta 1938 so stolp podrli in ga nadomestili s stavbo kinematografa. (Kronika slovenskih mest)

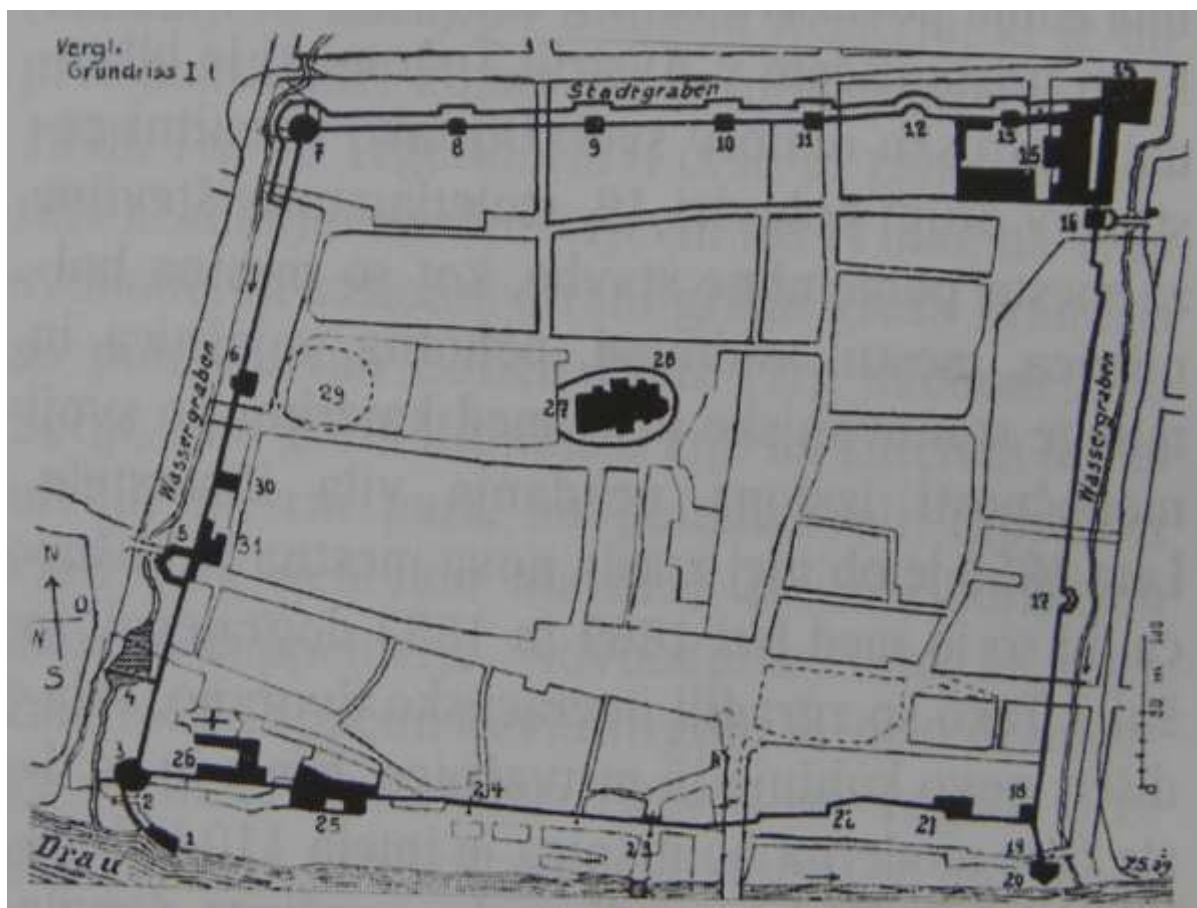

V 16. in 17. stoletju so obzidje na več lokacijah na zunanji strani okrepili s kontrafori in tako preprečili nagibanje navzven proti jarku. Ohranila sta se okrepitvi južnega dela zahodne obzidne stranice na območju sedanje tržnice.

1.5. MARIBORSKO MESTNO OBZIDJE MED 18. IN 20. STOLETJEM (PROPAD)

Ko je nevarnost turških vpadov prenehala, so postale utrdbe nepotrebno breme, ki ga je bilo težko vzdrževati. Utrdbe so pričele propadati, zlasti od konca 18. stoletja dalje pa so jih namerno odstranjevali. Le redke utrdbe so obnavljali. V 19. stoletju so sistematično rušili večino mestnih in trških obzidij na Slovenskem. Tako se ni ohranil niti en kolikor toliko celovito ohranjen mestni obzidni sistem, kot denimo v neposredni sosesčini v Gorici, Brežah ali Radgoni. Rušenja posameznih delov mestnih obzidij so potekla še globoko v 20. stoletje.

Osemnajsto stoletje je prineslo srednjeveškemu Mariboru precej sprememb, ki so posledično močno vplivale na njegov nadaljnji razvoj. Leta 1752 je postal sedež okrožja (kresije) in s tem upravno središče območja med Dravo in Muro. Leta 1782 pa je v sklopu jožefinskih reform dokončno izgubil status utrdbe.²⁴ Posledično je izgubil pomen mestni obzidni okvir iz druge polovice 13. stoletja, ki ga je mesto postopoma pričelo preraščati.²⁵ Tako so kmalu po letu 1782 porušili severozahodni vogalni stolp. Do leta 1797 so odstranili še taborno obzidje s pokopališčem okoli župne cerkve. Leta 1775 so porušili taborsko utrdbo na južnem bregu reke Drave, ki je varovala dostop do mostišča. Okoli leta 1797 so odstranili tudi Dravska in Pristaniška mestna vrata.²⁶ To so bile prve regulacije, ki jih je pogojeval zlasti naraščajoči in vse težji tranzitni promet.²⁷ Leta 1827 so podrli Graška mestna vrata, leta 1829 pa še Koroška mestna vrata. Začelo se je zasipavanje obrambnih jarkov, podiranje obzidja in vzpostavljanje uličnih povezav s predmestji. Slednja so se tako tesneje povezala z mestnim jedrom in se mu leta 1850 tudi upravno priključila.²⁸

Mariborski mestni obzidni sistem pred opustitvijo v poznem 18. stoletju. Poskus rekonstrukcije. Paul Schlosser 1913 (RADOVANOVIČ 2005)

²⁴ LESKOVEC 1991, pp. 195-205; 229-239.

²⁵ CURK 1991a, p. 531.

²⁶ SCHLOSSER 1913, pp. 5 ss; CURK 1989a; CURK 1991a, p. 531; CURK 1999, p. 313.

²⁷ CURK 1991a, p. 533; CURK 2000, pp. 13-14.

²⁸ SCHLOSSER 1913, pp. 3 ss.; CURK (PUFF) 1999, p. 314.

Tekom 19. stoletja so podrli večino obrambnih stolpov, ostale pa predelali za različne namene.

Prezidani stavbi Sodnega stolpa in Benetk na Lentu po skici C. Haasa iz okoli leta 1870 v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu.

Ostanke obzidnega sistema v Mariboru so odstranjevali še skoraj vse do konca 20. stoletja. Leta 1938 so podrli grajski stanovanjski stolp in na njegovem mestu ter na osrednjem grajskem dvorišču leta 1940 po načrtih arhitekta Herberta Drofenika zgradili kino Esplanade, poznejši kino Partizan.²⁹ Na srečo niso uresničili sočasnega aktualnega predloga za rušenje renesančne grajske bastije.³⁰ Konec šestdesetih let so podrli bastijo Benetke in obzidje z vrati med Vodnim in Židovskim stolpom. V sedemdesetih in osemdesetih letih so podrli celotni obsežni preostanek severne obzidne stranice med Tyrševo in Strossmayerjevo ulico, s čemer je Čeligijev stolp ostal izoliran sredi nove pozidave.

Leta 1972 pogoreli objekt na lokaciji severozahodnega stolpa mariborskega mestnega obzidja. Arhiv Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije OE Maribor.

²⁹ CURK 2000, p. 30.

³⁰ STELE 1936, p. 36.

Čeligijev stolp z ostanki obzidja leta 1978. Leta 1990 so obzidje podri.

Pogleda iz zraka na staro mestno jedro Maribora leta 1978. Takrat so bili ohranjeni še obsežni deli nekdanje severne obzidne stranice mesta; nanje so bile prislonjene stavbe ob Gregorčičevi ulici.

Čeligijev stolp na risbi arh. Drofenika leta 1950 TEPLY 1950

Čeligijev stolp po porušenju obzidja leta 1990

Izolirani Čeligijev stolp po porušenju obzidja sredi nove pozidave.

Novi neprimerni okviri Čeligijevega stolpa po letu 1990

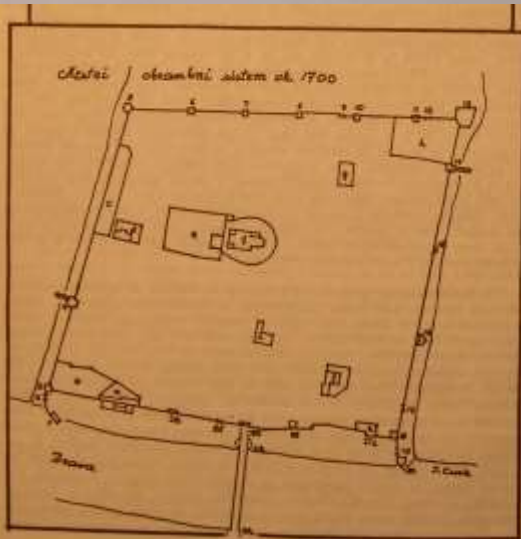

1.6. MARIBORSKO MESTNO OBZIDJE V 20. STOLETJU (PRIZADEVANJA ZA OHRANITEV OSTANKOV)

Naglo izginevanje nekoč mogočnega mariborskega obzidnega sistema je v 20. stoletju vzpodbudilo zanimanje zanj. Paul Schlosser in Jože Curk sta se lotila poglobljenih raziskav, ki so jim sledila prizadevanja za fizično ohranitev ostankov.

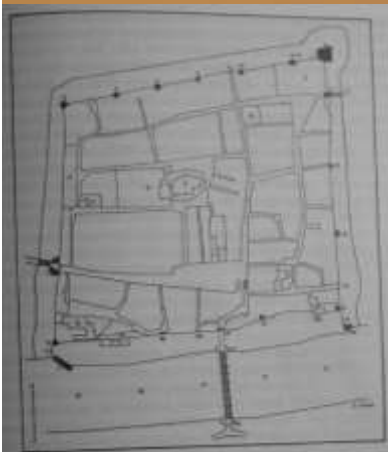

Die Wehrtürme der ehemaligen Stadtringmauer. Von l. nach r. Der südliche Turm auf der Pönd (heute Planensturm); der Pulvertur (Wasserturm); der Turm in der Allerheiligengasse an der Stadtringmauer (Allerheiligenturm); der Turm in der Windlichgasse (Fischeligturm) (Phot. F. Erben, W.-Freifrig.)

po letu 1819 ter njihovo veliko obleganje septembra 1522.
 Srednjeveški pomem Maribora je s pojavom Turkov vidno bolj nazadnje, obenem pa je postajala tudi vedno bolj občina, da je utrdilno nastala. Srednjeveški pomem Maribora je s pojavom Turkov vidno bolj nazadnje, obenem pa je postajala tudi vedno bolj občina, da je utrdilno nastala.

- 4. Lestvice s mestnega obzidnega sistema okoli 1700.
- 1. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 2. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 3. Pevski stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 4. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 5. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 6. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 7. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 8. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 9. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 10. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 11. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 12. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 13. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 14. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 15. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 16. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 17. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 18. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 19. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.
- 20. Turm, katedralni stolp, zgrajen leta 1084, porušena 1847.

Predstavitve mariborskega obzidnega sistema v študijah P. Schlosserja in J. Curka.

V 20. stoletju je tudi v Mariboru postopno prevladalo spoznanje, da so mestna obzidja kljub fragmentarni ohranjenosti pomemben element identitete posamezne urbane naselbine. Obzidja so do 19. stoletja bistveno vplivala na izoblikovanje urbane podobe mestnih in trških naselbin, saj niso omogočala širitve naselbin, po drugi strani pa tudi obzidij na Slovenskem z izjemo Ljubljane niso širili. Tako so obzidja ob času svojega nastanka do 19. stoletja povsem določila gradbeni razvoj mestnih in obzidanih trških naselbin. Obzidja so ustvarila trden okvir za razvoj mest in so bila temeljni porok, da so se klub kasnejšim prezidavam posameznih stavb do padca obzidja obdržale srednjeveške urbane podobe. Gradbeni razvoj se je moral omejiti na razpoložljive površine znotraj obzidja. Tako se je tekom stoletij izoblikovala strnjena struktura pozidave. Prav ta značilnost pogosto kaže na potek nekdanjega obzidja, čeprav to ni več ohranjeno.

Prvo obzidje na Slovenskem, ki je bilo deležno celovite ohranitve in obnove je bilo južno mestno obzidje nekdanje antične Emone na Mirju v Ljubljani, kjer so se odločili, da zidovje pozidajo do enotne višine in tako zaščitijo sredico zidu, ki je naglo propadala potem, ko je propadel zunanji zidni plašč. Manjkajoče dele so zgradili po vzoru originalnih. Mejo med originalnimi in novimi deli so diskretno označili z nizom drobnih kamenčkov.³¹ Leta 1927 je v šoli arhitekta Jožeta Plečnika nastal načrt za celovito obnovo in prezentacijo rimskega zidu na Mirju, ki je predvidel, da se v največji možni meri ostanki zavarujejo, celota pa estetsko uredi, tako, *da je v polni meri ustrezno želji spomeniškega varstva po ohranitvi, pa tudi želji javnosti, naj bi zid ne predstavljal kupa razvalin ob prometni cesti, ampak ji dal značilno estetsko noto, po kateri bi postal ta zid stalno bistven element zunanje urejene nove Ljubljane.*³² Arhitekt Plečnik je ostanke rimskega obzidja interpretiral kot povezovalni in ne ločitveni element stare in nove Ljubljane.

V Mariboru so sanacijska dela na obzidju stekla šele po drugi svetovni vojni, zlasti po letu 1959, ko je bil tu ustanovljen Zavod za spomeniško varstvo Maribor in se je lahko pričel večji ter usmerjeni razmah spomeniškovarstvene dejavnosti.

Leta 1957 so zaradi posredovanja spomeniške službe in Pokrajinskega muzeja Maribor prekrili Sodni stolp na Lentu, ki je pogorel 20. avgusta leta 1937, nekaj let po tem ko je bil adaptiran za potrebe skladišč. Med požarom so se sesuli streha in vse lesene etaže.³³ Gospodarska kriza in vojna sta preprečili obnovo pogorelih lesenih delov in stolp se je pričel spreminjati v razvalino ter zanj skoraj ni bilo več upanja. Na pobudo spomeniške službe so stolp leta 1957 le začeli obnavljati. Zaradi dotrajanosti je bilo potrebno odstraniti 1,25 m opečnega vrhnjega dela zidu iz 19. stoletja in ga nato ponovno pozidali v enaki obliki in materialu. Po utrditvi zidov so se odločili za novo opečno streho po vzoru podobe strehe pred požarom iz prve polovice 19. stoletja, saj za obnovo starejše oblike strehe ni bilo dovolj podatkov. Novo streho z zračniki so zgradili med letoma 1959 in 1960. Po prekritju stolpa je konservator Jože Curk predlagal še odstranitev objektov, ki so se na južni in zahodni strani prislanjali na stolp in rekonstrukcijo obzidja, ki se je na severni strani navezovalo na obnovljeni stolp. Predlagal je tudi izvedbo ponovne povezave nadstropja stolpa s ploščadjo bastije Benetke.³⁴ Rekonstrukcija vrhnjega dela zidov in strehe po predpožarni dokumentirani podobi se je očitno zdela najbolj enostavna in s spomeniškovarstvenega vidika najmanj sporna rešitev. Z rekonstrukcijo manjkajočih delov po starem vzorcu so stavbo zaščitili, primerno prezentirali in hkrati omogočili njeno kasnejšo vsebinsko izrabo. Po drugi strani pa so tako pomembno ponovno vzpostavili mestno veduto na eni najbolj pomembnih točk. Obnova Sodnega stolpa je bila pomemben zgled za prenovo drugih delov mestnega obzidja. Leta 1974 so na zunanjščini stolpa obnovili še apnene omete, pred izvedbo ometov pa so zidove injicirali in utrdili s cementno malto. S tem je bila zunanjščina

³¹ STELE 1926, p. 174.

³² STELE 1927, p. 176; cf. HRAUSKY-KOŽELJ-PRELOVŠEK 1996. Dela na rimskem zidu so po Plečnikovih načrtih izvedli v glavnem do leta 1938.

³³ LIPUŠ 1998. V stolpu so bila pred požarom skladišča. Med požarom so gasilci bližnje Benetke, Minoritski samostani in na stolp neposredno naslonjene stavbe uspeli zavarovati.

³⁴ VRIŠER 1955-1957 b, p. 86; CURK 1960-1961 d, p. 132.

stolpa v celoti obnovljena.³⁵ Stolp sicer pozneje ni bil deležen obnove notranjščine in ustrezne revitalizacije.

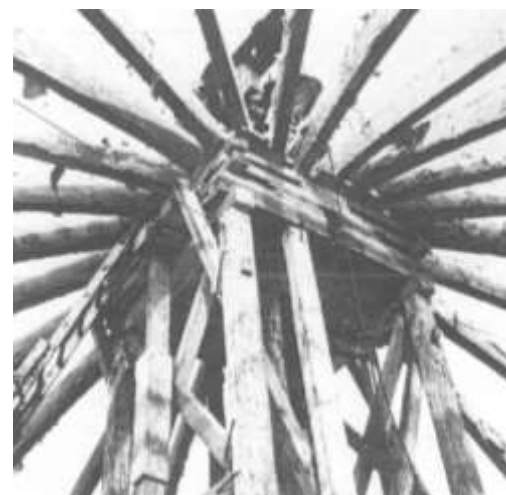
Sodni stolp v Mariboru med požarom leta 1937. Pokrajinski muzej Maribor.

Sodni stolp po požaru leta 1937. LIPUŠ 1998.

Sodni stolp med obnovo strešne konstrukcije leta 1957. Arhiv ZVKDS OE Maribor.

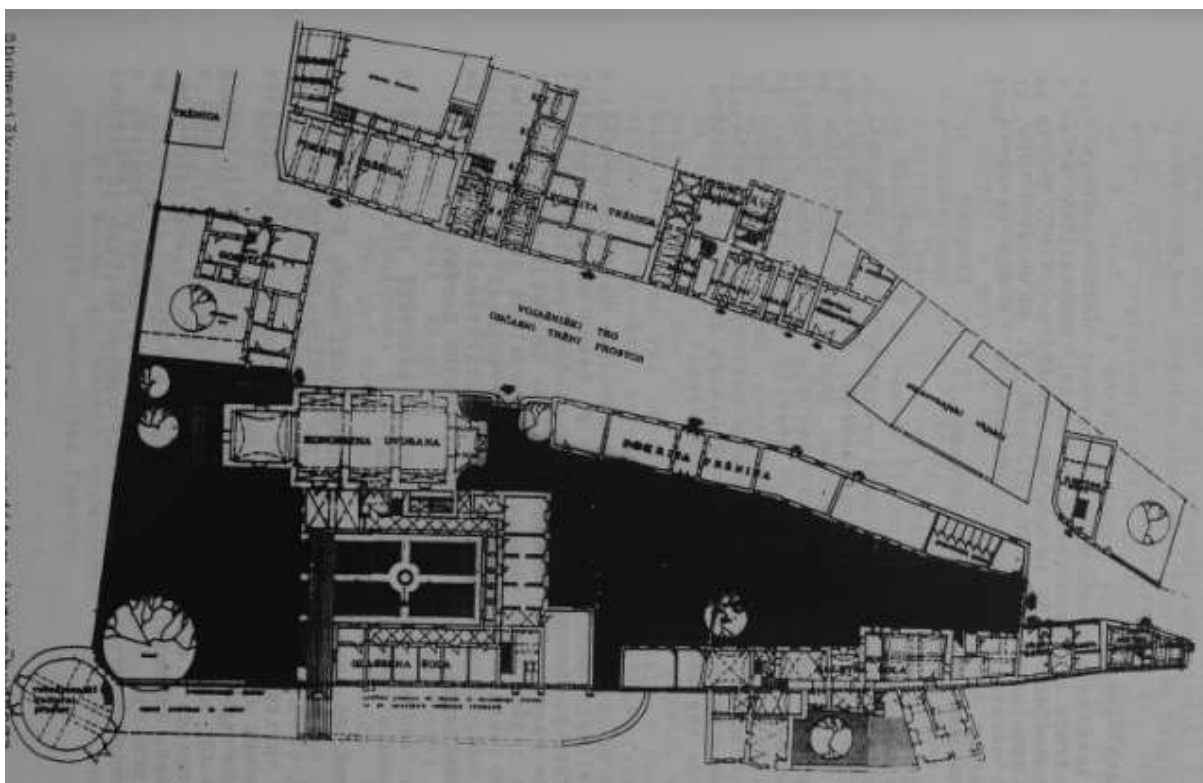
Ponovno prekriti sodni stolp leta 1958

Sodni stolp po rekonstrukciji fasadnih ometov leta 1974.

³⁵ TERŽAN 1977 c, p. 351.

Leta 1967 so zaradi zaježitve reke Drave in dviga gladine vode za 2 m začeli utrjevati tudi mestno obzidje ob reki Dravi. Sanirali so spodnji del obzidja ob minoritskem samostanu in sodnem stolpu, spodnji del zidov Sodnega stolpa pa so utrdili z obbetoniranjem. Hkrati so pričeli pripravljati dvig Vodnega stolpa.³⁶ Leta 1967 začeto sanacijo obzidja severno od Sodnega stolpa in zahodno od minoritskega samostana so nadaljevali leta 1979. Fragmentarno ohranjeno obzidje na katerega so bile do leta 1967 prislone različne manjše stavbe so nadzidali do enotne višine okoli 5 m, da bi tako omogočili poznejšo montažo premične strehe nad predvidenim letnim odrom na dvorišču minoritskega samostana.³⁷ Leta 1981 so ponovno zgrajeni del obzidja ometali z belim apnenim ometom, originalni del pa so prezentirali v zastičeni kamniti zidavi. Celoto so prekrili z manjšo opečno dvokapno strešico.³⁸ Dela takrat niso bila povsem zaključena. Leta 1979 je spomeniška služba dovolila rušenje hiše na Vodnikovem trgu 3b pod pogojem, da se tako pridobljeni kamen deponira za obnovo mestnega obzidja, ker je bila hiša verjetno grajena iz materiala porušenega mestnega obzidja.³⁹ Leta 1982 so obnovo južnega dela zahodnega mestnega obzidja zaključili in začeli z obnovo južnega obzidja ob minoritskem samostanu.⁴⁰ Tu so v naslednjih letih v kamniti zidavi deloma ponovno zgradili del obzidja, po letu 1990 pa so dela zastala. Leta 2007 so ob prenovi minoritskega samostana del obzidja celo podrli. Šele leta 2010 so obzidje na tem delu ponovno zgradili, a ne do sprva predvidene višine in tako, da so na notranji strani zaradi primanjkovalja kamna zgradili armiranobetonsko konstrukcijo.

Tloris kompleksa minoritskega samostana in Žičkega dvora v Mariboru z jugovzhodnim vogalom obzidja. Arhiv ZVKDS OE Maribor.

³⁶ VOLAVŠEK 1969 c, p. 121.

³⁷ VOLAVŠEK 1981 a, p. 312.

³⁸ VOLAVŠEK 1982, p. 225.

³⁹ VOLAVŠEK 1981 a, p. 313.

⁴⁰ VOLAVŠEK 1983, p. 296.

Ponovna gradnja dela mestnega obzidja ob Sodnem stolpu v Mariboru leta 1979. Arhiv ZVKDS OE Maribor.

Ponovno zgrajeni del mestnega obzidja ob Sodnem stolpu v Mariboru leta 2008. Arhiv ZVKDS OE Maribor.

Ponovno zgrajeni del mestnega obzidja iz 13. stoletja ob Sodnem stolpu v Mariboru leta 2012. Arhiv ZVKDS OE Maribor.

Ponovno zgrajeni del južnega mestnega obzidja ob minoritskem samostanu v Mariboru leta 2010. Arhiv ZVKDS OE Maribor.

V sedemdesetih letih so na hišah ob vzhodnem robu tržnice izluščili in prezentirali kamnito zidavo zahodne stranice obzidja iz 13. stoletja.

Približno istočasno so izluščili in prezentirali tudi strukturo zahodne stranice obzidja na zunanjsčini neobaročne hiše ob Strossmayerjevi ulici.

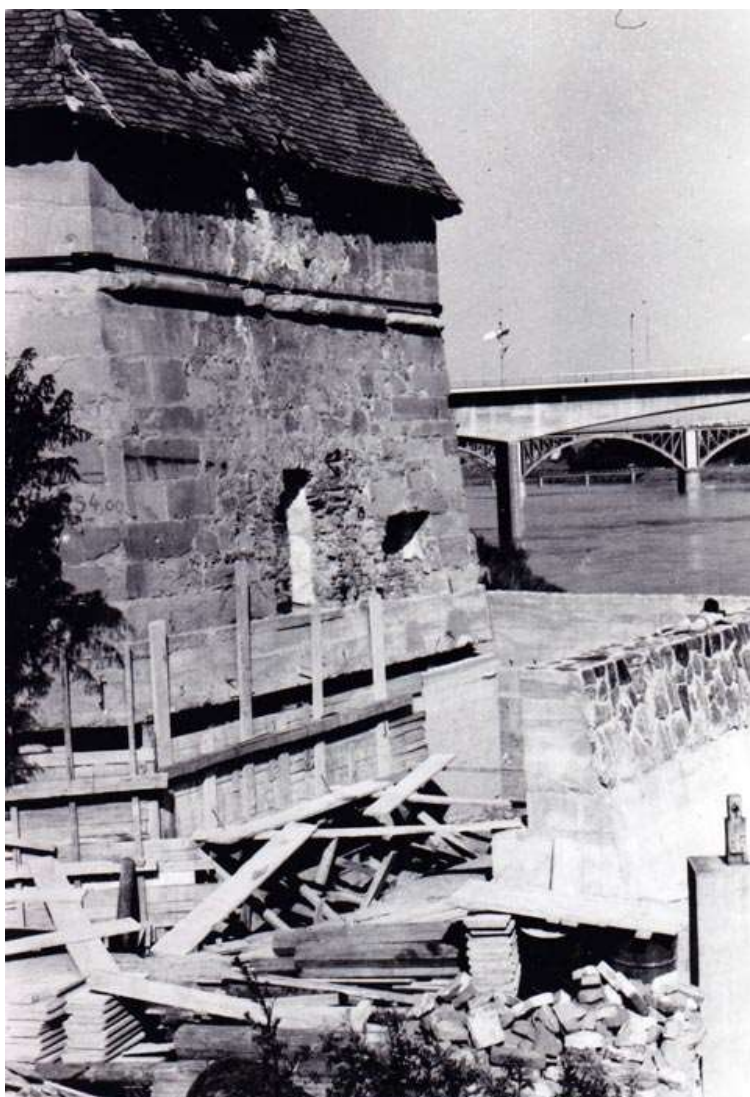
Z odločitvijo, da bo pod Mariborom na reki Dravi zgrajen jez za hidroelektrarno, je zaradi predvidenega dviga vodne gladine Drave leta 1967 padla na spomeniško službo odgovorna naloga doseči ohranitev najpomembnejših stavbnih spomenikov na obrežju Drave v Mariboru v predelu Lenta oziroma Pristana. Številne za ta milje značilne stavbe so sicer podrti. Podrti so tudi renesančno jugozahodno obrečno bastijo Benetke, kljub ugodni rešitvi Vrhovnega sodišča Socialistične Republike Slovenije. Spomeniški službi pa se je posrečilo rešiti Vodni in Sodni stolp ter mestno obzidje ob minoritskem samostanu. Spomeniški službi so v teh prizadevanjih najbolj stali ob strani dr. Sergej Vrišer, ing. arh. Branko Kocmut in v. g. tehnik Jože Požauko, ki je napravil tudi zahtevne načrte za dvig Vodnega stolpa ter izolacijo drugih dveh spomenikov. Pod vodstvom Jožeta Požauka so Vodni stolp, težak ca. 1500 ton dvignili za 2,60 m.⁴¹ Vodni stolp so horizontalno spodrezali in ga v sedmih mesecih med letoma 1967 in 1968 s pomočjo hidravličnih dvigalk dvignili. Originalne kamnite zidove so podbetonirali. Hkrati so spodrezali in sanirali tudi Sodni stolp.⁴²

Translocirani in obnovljeni Vodni stolp v Mariboru tvori skupaj z Židovskim stolpom in Sinagogo harmonično celoto.

⁴¹ VOLAVŠEK 1975, p. 137.

⁴² VOLAVŠEK 1968-1969 b, pp. 228-230; cf. KRAJNC HORVAT 2006, pp. 120-122.

Dvigovanje Vodnega stolpa leta 1967. Pokrajinski arhiv Maribor

Pred dvigom renesančne obdravske bastije Vodni stolp iz leta 1555 so morali v njegovi notranjščini leta 1967 podreti kapaste opečne oboke. Leta 1985 so začeli oboke ponovno graditi po metodi kopije pod nadzorom konservatorja Janeza Mikuža.⁴³ Obnovo obokov so dokončali leta 1986.⁴⁴

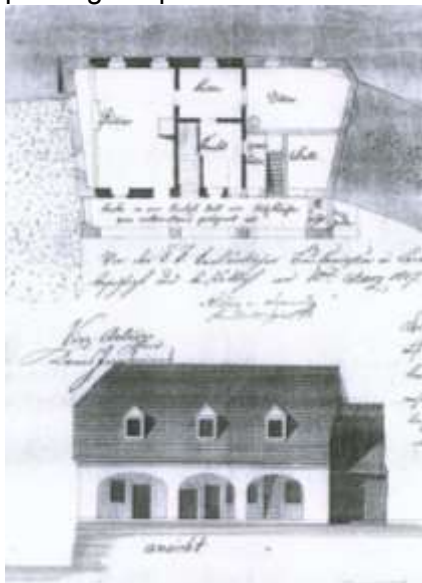
V sklopu prenove Lenta je arhitektka konservatorka Marlena Habjanič predvidela rekonstrukcijo leta 1967 podrtega dela vzhodnega mestnega obzidja med Židovskim in Vodnim stolpom z Vodnimi vrati. Tako bi bila prek mostovžev ponovno vzpostavljena povezava različnih nivojev Židovskega trga z dravskim obrežjem. Pri predlogu rekonstrukcije se je arhitektka oprla na vse ohranjene pisne, grafične in fotografske vire, upoštevala pa je tudi ohranjene nastavke obzidja in vodnih vrat. Zaradi predvidene nove ureditve obrežja s cesto je predvidela ustrezen preboj v obzidju. Rekonstrukcija bi se izvedla v avtentičnih materialih – kamen, les. S tem objektom naj bi tako vizualno kot tudi funkcionalno obogatili jugovzhodni predel starega mestnega jedra in dravskega obrežja.⁴⁵ Predlog pozneje ni bil realiziran.

⁴³ MIKUŽ 1985 a, p. 58; MIKUŽ 1986 b, p. 324.

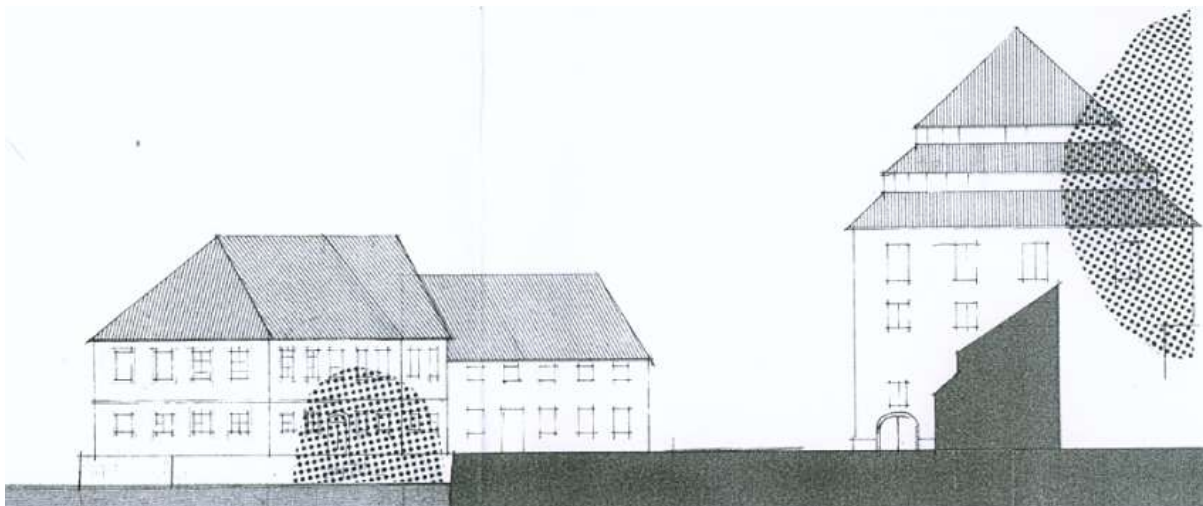
⁴⁴ MIKUŽ 1986 d, p. 29; MIKUŽ 1987 b, p. 333.

⁴⁵ HABJANIČ 1984, pp. 17-18.

Ko so konec 60-ih let 20. stoletja v sklopu obsežnih rušenj stavb ob nabrežju reke Drave na Lentu zaradi gradnje nove hidrocentrale in posledičnega dviga vodne gladine reke porušili tudi vedutno izjemno pomembno renesančno obvodno bastijo, t. i. Mariborske Benetke se je investitor gradnje hidrocentrale obvezal, da bodo stavbo ponovno zgradili na isti a dvignjeni lokaciji.⁴⁶ Do ponovne gradnje z izjemo priprave temeljev nikoli ni prišlo. Pač pa ideja ostaja aktualna še danes, ker je šlo za iz vedutnih razlogov izjemno pomembni spomenik. Tukaj seveda ne bi prišla v poštev ponovna gradnja kopije stavbe, ampak ponovna gradnja po metodi retroverzije, ki bi upoštevala zlasti značilno stavbno maso in obliko historičnih strešin ob hkratni umestitvi novih vsebin v ta predel starega mestnega jedra. Leta 1990 sta mariborska arhitekta Bogdan Černe in Edo Jalšovec izdelala projekt za ponovno gradnjo te stavbe po metodi retroverzije za potrebe hotelske dejavnosti. Do izvedbe predloga ni prišlo.

Benetke na načrtu iz 19. stoletja in med poplavo leta 1965. Pokrajinski arhiv Maribor.

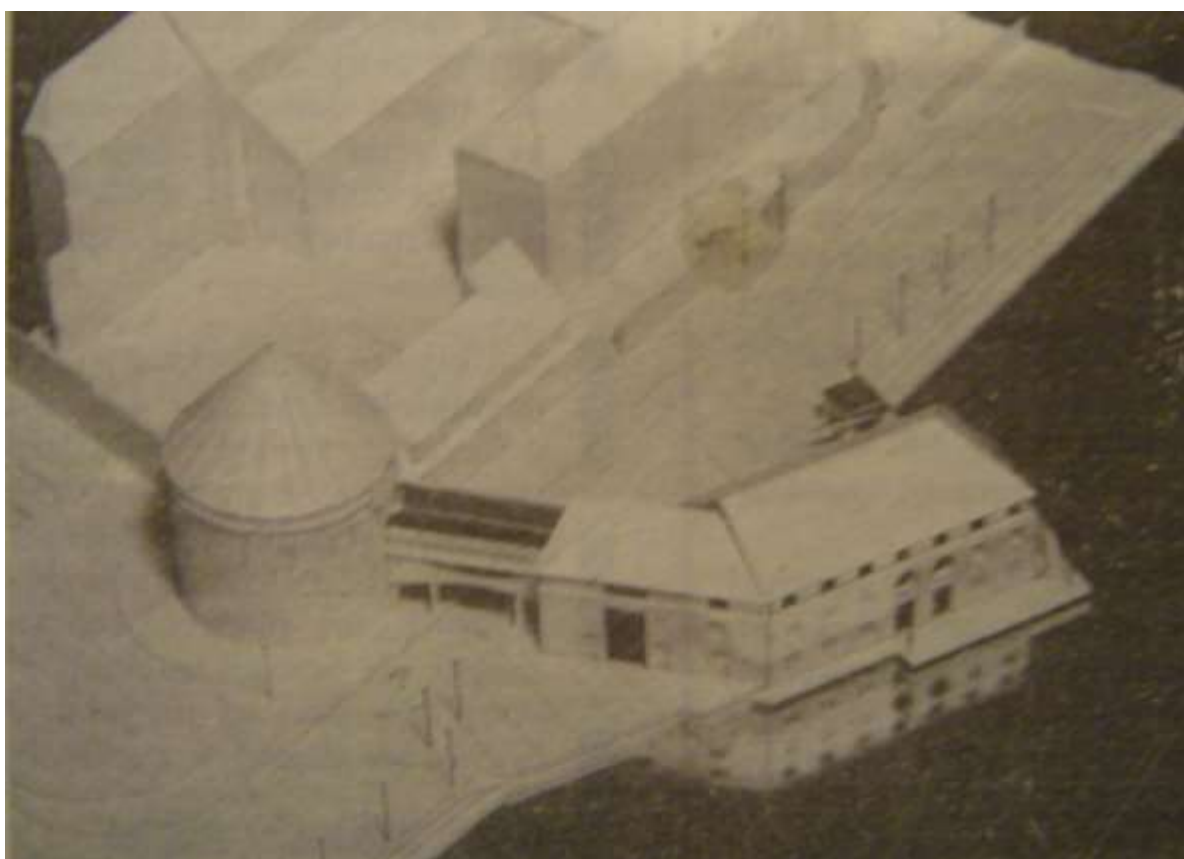

Benetke na načrtu iz leta 1987. Arhiv ZVKDS OE Maribor.

⁴⁶ MIKUŽ 1987 b; cf. Mariborski obraz: dr. Sergej Vrišer, Miroljubnež, ki ima rad uniforme, v: *Mariborčan*, december 2003, številka 98, letnik 9, pp. 38-42. Stavbo so porušili samo v obsegu nadstropja, renesančno pritličje pa so zasuli in je pod površino tal še danes v celoti ohranjeno. Fotografije stavbe med rušenjem so ohranjene v arhivu ZVKDS OE Maribor.

Benetke med rušenjem leta 1967. V ospredju so vidni ostanki obzidja, ki je povezovalo Sodni stolp in Benetke.

Idejni osnutek za ponovno pozidavo Mariborskih Benetk arhitektov Jaišovca in Černeta iz leta 1990.

Z brezbržnimi rušenji v šestdesetih letih, ki so se zgodila dve desetletji po bombnih rušenjih med drugo svetovno, so se pogledi na staro mestno jedro in problematiko ohranjanja ostankov mestnega obzidja pričeli spreminjati na bolje. Leta 1965 je nastal urbanistični program mesta, ki je bil bolj celovit in je temeljil na prostorskih, ekonomskih in socialnih vidikih.⁴⁷ V Mariboru sta zlasti brata Branko in Ivan Kocmut v 60. letih med prvimi v Sloveniji pričela obravnavati staro mestno jedro kot zaključeno in izoblikovano celoto, ki je ne gre presegati z novimi stavbnimi masami in višinskimi poudarki. Okoli leta 1975 je s skupnimi močmi nastal idejni projekt za ureditev starega mestnega jedra, ki so ga kasneje še nekoliko dopolnili. Njegov glavni avtor je bil arhitekt Branko Kocmut, ob sodelovanju Magde Kocmut in Vlada Emeršiča.⁴⁸ Temeljna značilnost načrta je bila, da je dokončno zavrgel ideje po agresivnih regulacijah in ni predvideval novih rušitev historičnih stavb in ostankov obzidja ampak njihovo obnovo in kvalitativno dopolnjevanje.⁴⁹ V praksi po tem načrtu sicer niso uspeli prezentirati obsežnejših ostankov obzidja, saj je za to vselej primanjkovalo denarja in volje. Svetla izjema je bila leta 1975 izvedena gradbena sanacija že močno ogroženega židovskega stolpa in južnega obzidja ob njem. Leta 1976 so obnovili tudi fasade Židovskega stolpa in sosednje, zgrajene na južnem obzidju.⁵⁰

Leta 1985 se je pričela celovita prenova obrečnega dela starega mestnega dela, imenovanega Lent ali Pristan. Po idejnih načrtih Branka Kocmuta sta arhitekta projektivnega biroja Stavbar, Jovan Milošević in Aleksander Jakopin, izdelala izvedbene načrte za gradnjo novih stanovanjsko-poslovnih stavb na mestu 1945 in 1968 porušenih na vzhodni in zahodni strani glavnega mostu.⁵¹ Nove stavbe zahodno od mostu so z južnimi fasadami ponazorile nekdanji potek obzidja iz 13. stoletja. Hkrati z gradnjo novih stavb je potekala obnova starih. Pri tem so na južni fasadi hiše Vojašniška ulica 6 odkrili dobro ohranjene ostanke mestnega obzidja in jih nato v celoti prezentirali.⁵² Na enak način so leta 1990 izvedli tudi prezentacijo južnega dela vzhodnega mestnega obzidja ob Židovskem stolpu. Tu je investitor novogradnje po rušitvi gospodarskih poslopij ob Židovskem stolpu hoteli podreti tudi del srednjeveškega mestnega obzidja. Spomeniška služba je to namero še pravočasno preprečila in zahtevala prezentacijo in delno rekonstrukcijo obzidja. Temeljenje novega objekta pa so izvedli ob notranji strani obzidja.⁵³

Obnovljeni južni konec vzhodne obzidne stranice. Židovski stolp so začeli sanirati leta 1966.⁵⁴

⁴⁷ Mariborski obraz: Dr. Vilibald Premzl, Bo urbanizem kaotičen? Intervju.Otmar Klipšteter. V: *Mariborčan*, februar 2003, številka 88, letnik 9, pp. 28-31; Cf. PIRKOVIČ 1982, p. 35.

⁴⁸ Maketo, ki je temeljna informacija o tedaj načrtovanih ureditvenih posegih hrani Fakulteta za gradbeništvo v Mariboru. Fotografija dela makete je objavljena v PIRKOVIČ 1982, sl. 36.

⁴⁹ Cf. PIRKOVIČ 1982, p. 49.

⁵⁰ VOLAVŠEK 1979 d, p. 356.

⁵¹ Cf. INTERPOLATIONES 1991, pp. 33, 73.

⁵² MIKUŽ 1985, pp. 340-341.

⁵³ VOLAVŠEK 1991, p. 305.

⁵⁴ VOLAVŠEK 1966, p. 152.

Med letoma 1984 in 1985 je mariborska spomeniška služba pod vodstvom arheologinje Mire Strmčnik Gulič izvedla arheološka izkopavanja na lokaciji nekdanjega severozahodnega stolpa mestnega obzidja. Ta stolp je bil podrt že konec 18. stoletja in tako je edini izmed štirih vogalov nekdanjega mestnega obzidja ostal brez stolpa. Raziskave so bile izvedene v okviru usmerjene izrabe mestnega prostora in so razkrile štiri stavbne faze razvoja mestnega obzidja s stolpom na tej lokaciji od 13. stoletja dalje. Arheologinja Mira Strmčnik Gulič je ob začetku raziskav ugotavljala: »Kolikor bodo ostaline zadovoljivo ohranjene, jih bomo z rekonstrukcijo vključili v projekt novogradnje in kot ambientalno obogatitev severozahodnega vogala mestnega jedra«, po raziskavah pa je sodila: »Zidovje vseh gradbenih faz je tako kvalitetno ohranjeno in po zgodovinski izpovednosti opravičljivo, da so ga vključili v projekt novogradnje oz. v urbanistično celoto Maribora.«⁵⁵ Žal je bila izvedba prezentacije zelo banalna in danes je celota zanemarjena in nerazumljiva. Projekt novogradnje na tej lokaciji ni upošteval možnosti, da bi stolp lahko suvereno interpretirali kot je denimo to v primeru antične rotunde v Ljubljani nekaj let poprej storil arhitekt profesor Edvard Ravnikar. Agresivna novogradnja na tej lokaciji se ni ozirala na kvaliteto prostora in je kljub jasnim spomeniškovarstvenim izhodiščem leta 1990 brezobzirno podrla tudi velik del še ohranjenega zahodnega dela severnega mestnega obzidja od severozahodnega vogala do t. i. Čeligijevega stolpa. Investitor novogradnje kljub posredovanju spomeniške službe porušenega obzidja ni hotel ponovno zgraditi.⁵⁶ Pozneje so prezentirali le spodnji del porušenega obzidja na zahodni strani območja.

Leta 1991 prezentiran potek skrajnega zahodnega dela severne obzidne stranice Maribora.

⁵⁵ STRMČNIK GULIČ 1984, pp. 57-58; STRMČNIK GULIČ 1985, p. 285; STRMČNIK GULIČ 1985 a, pp. 43-44; STRMČNIK GULIČ 1986, pp. 324-325.

⁵⁶ VOLAVŠEK 1991, p. 305.

Tako se je hkrati z raziskavami in delno obnovo mestnega obzidja Maribora na nekaterih delih nadaljevalo njegovo uničevanje. Prevladoval je interes velikih gradbenih podjetij z lastnimi projektivnimi biroji in brezimnimi projektanti, ki so se morali podrežati želji po dobičku in velikem izkoristku razpoložljive parcele. Okoli leta 1975 so ob gradnji podhoda za pešce pod Koroško cesto uničili velik del zidovja zasutega spodnjega dela v 19. stoletju porušenih renesančnih koroških mestnih vrat. Zidovje so uničili povsem po nepotrebem, saj bi ga bilo zlahka mogoče vključiti v podhod, s čimer bi ambient pridobil na kvaliteti. Po rušenju je namesto starega kamnitega zidu iz velikih blokov nastala utilitarna armiranobetonska stena. Hkrati so prekrili tudi ostanke t. i. Lehmanove bastije sredi nekdanje vzhodne stranice obzidja. Bastijo so prekrili z novimi garažami za avtomobile. V bližini so sicer hkrati očistili in prezentirali del vzhodne stranice obzidja, ki pa je z novo pozidavo povsem izgubilo svoj smisel in je bilo degradirano na raven zidu med dvorišči oziroma parkirišči novih poslovnih stavb. Pogosto so ostanke obzidja razvrednotili tudi z napačno prezentacijo. Tako so ob urejanju Grajskega trga okoli leta 1992 po načrtih arhitekta Bogdana Reichenberga prekrili ostanke graških mestnih vrat na njihovi lokaciji pa so v tržnem tlaku napačno in zavajajoče prikazali potek nekdanjega obzidja. Ob prenovi bastije mariborskega mestnega gradu so leta 2006 z zazidavo sekundarnih večjih utilitarnih odprtih skušali ponovno vzpostaviti renesančne topovske line. Zaradi diletantske izvedbe pa so nove odprtine postale zgolj karikatura renesančnih lin.

Slaba stran prenove starega mestnega jedra v 70., 80. in deloma tudi še 90. letih je bila predimenzionirana gradnja velikih stanovanjskih kompleksov med Gregorčičevo in Slovensko ulico, na mestu nekdanje severne obzidne stranice. Novi kompleksi so nastali na območju, ki nikoli poprej ni bilo pozidano in je služilo za vrtove znotraj obzidja. Želja po maksimalnem izkoristku privlačne lokacije v mestnem središču in želje po dobičku so narekovale absurdno gosto pozidavo, ki tem območjem mestnega jedra prej škoduje kot koristi. Gosta pozidava je tako povsem zbrisala severno mejo nekdanjega srednjeveškega mesta. Slaba stran tovrstnih posegov je bila tudi, da gradbenih parcel pred gradnjo večinoma niso uspeli arheološko raziskati in vključiti kvalitetnih arheoloških najdb, predvsem ostankov obzidja s stolpi.⁵⁷ Zgolj po naključju je uspelo ohraniti ostanke severozahodnega obrambnega stolpa, ki označujejo četrti vogal mestnega obzidja, kjer se edini ni ohranil vogalni stolp.⁵⁸ Ostanek so sicer precej ponesrečeno, nepovedno vključili v pasažo nove, po letu 1986 pozidane poslovne stavbe arhitektov Borisa Debenjaka in Janka Zdravca ob Strossmayerjevi ulici.⁵⁹

V okviru obravnave obnovitvenih poskusov na mestnem obzidju Maribora je potrebno omeniti še načrtovano a doslej še neizvedeno ponovno gradnjo leta 1990 porušenega obzidja ob t. i. Čeligijevem stolpu. Ob rušenju industrijskih stavb ob nekdanjem stolpu severne stranice mestnega obzidja so neodgovorno odstranili tudi ostanke na stolp navezanega obzidja. Stolp je tako ostal osamljen in nepoveden sredi nove stanovanjske pozidave. Zato so že med gradnjo stanovanjskih blokov v soseščini načrtovali rekonstrukcijo manjšega dela na stolp naslonjenega obzidja. Predlog za rekonstrukcijo je tu brez dvoma upravičen saj bi z majhnim posegom stolp in celotna okolica bistveno pridobila na pričevalni, pa tudi na estetski vrednosti. Ohranjena dokumentacija in analogije takšen poseg omogočajo. Pač pa je potrebno dodati, da bi bilo nujno, da vsi na novo pozidani deli obzidja ob nadrobnejem ogledu jasno kažejo, da so plod rekonstrukcijskih del. Smiselna pa bi bila tudi rekonstrukcija manjkajočih lesenih povezovalnih in obrambnih hodnikov na stolpu, tako iz praktičnih kot iz prezentacijskih razlogov. Ohranjene tramovnice zanesljivo pričajo o

⁵⁷ Stanovanjske bloke z globoko vkopanimi podzemnimi garažami so pozidali brez predhodnih arheoloških raziskav, tako pa so za zmeraj zamudili priložnost, da bi podrobneje osvetlili podobo tega dela obzidja, ki je bilo v srednjeveškem mestu najbolj izpostavljeno in zato tudi najbolj zavarovano. Arheologija mlajših obdobij v tem času še ni bila razvita in tudi spomeniškovarstvena služba ni pomislila na to priložnost. Situacija je podobna kot v Ljubljani na območju Ferrantovega vrta, ki je nastal na mestu nekdanjega antičnega foruma.

⁵⁸ V nobenem konservatorskem poročilu ni zabeleženo, kako so podrli stavbo, ki je nastala na začetku 19. stoletja na mestu nekdanjega stolpa. Leta 1978 je stavba še stala, podrli so jo najbrž na začetku 80. let in z njo tudi ostanki stolpa.

⁵⁹ INTERPOLATIONES 1991, p. 22.

nekdanjem poteku in obliki sedaj sicer manjkajočih lesenih konstrukcij. V zvezi z načrtovano ponovno gradnjo dela obzidja ob Čeligijevem stolpu je zanimiva primerjava s primerom obravnave lokacije nekdanjega rimskega vojaškega tabora pri Welzhaimu v nemški zvezni deželi Baden- Württemberg. Leta 1960 so načrtovali pozidavo tega najdišča s stanovanjskimi stavbami. Arheologi so dosegli, da je dežela odkupila zemljišče. Sprva so načrtovali izkopavanje in prezentacijo celotne površine nekdanjega kastela. Kmalu pa so spoznali, da bi to pomenilo nepotrebno in neupravičeno uničenje najdišča. Leta 1976 so pripravili kompromisno rešitev. Da bi zadostili želji javnosti, da bi se dalo nekaj videti, in hkrati želji arheologov, da se kastel ohrani kot rezervat za postopne raziskave v prihodnosti, so sklenili da se izkoplje in deloma ponovno zgradi na originalnih temeljih del obzidja z zahodnimi vrati, položaj ostalih delov kastela pa da se označi na zemljišču brez izkopavanj. Ob tem so arheologi opozorili, da je to lahko le kompromisna rešitev in da je vselej potrebno ponovne gradnje na originalnih lokacijah izvajati zelo zadržano in z veliko mero previdnosti, ob tem pa more biti razvidno kaj je original in kaj plod ponovne gradnje.⁶⁰ Če primerjamo ponovno gradnjo vhodnih vrat in dela obzidja v kastelu Welzheim z načrtovano ponovno gradnjo obzidja ob mariborskim Čeligijevim stolpom, lahko ugotavljamo, da gre v obeh primerih za poskus didaktične ponazoritve. Čeligijev stolp je sedaj izoliran in nerazumljen v širšem prostoru.⁶¹ Z rušitvijo obzidja je izgubil svojo logiko. Ponovna gradnja dela obzidja s pomočjo rekonstrukcijskih posegov bi povečala njegovo povednost. V sklopu ponovne gradnje obzidja pa bi bilo seveda nujno potrebno prikazati tudi potek nekdanjega obzidja od Gledališke ulice do Tyrševe ulice, kjer so obzidje podrli v 70-ih letih in tu zgradili podzemne garaže.⁶² Potrebno bi bilo prezentirati tudi navezavo nekdanje severne stranice obzidja na mestni grad. S tem v zvezi je upravičen predlog, da bi leta 1938 porušeni stanovanjski stolp gradu, ki se je najbrž razvil iz leta 1465 zgrajenega obrambnega stolpa mestnega obzidja prezentirali v obliki modela nekdanje južne fasade stolpa v merilu 1:1, ki bi jo pritrdili na slepo fasado stavbe, ki je nastala na lokaciji nekdanjega stolpa.

Po letu 2000 skoraj ni bilo več izvedenih obnovitvenih posegov na ostankih mestnega obzidnega sistema. Omenil sem že ponovno gradnjo dela južnega obzidja ob minoritskem samostanu. Poleg tega so le v sklopu prenove kompleksa Vetrinjskega dvora sanirali del nekdanje vzhodne obzidne stranice.

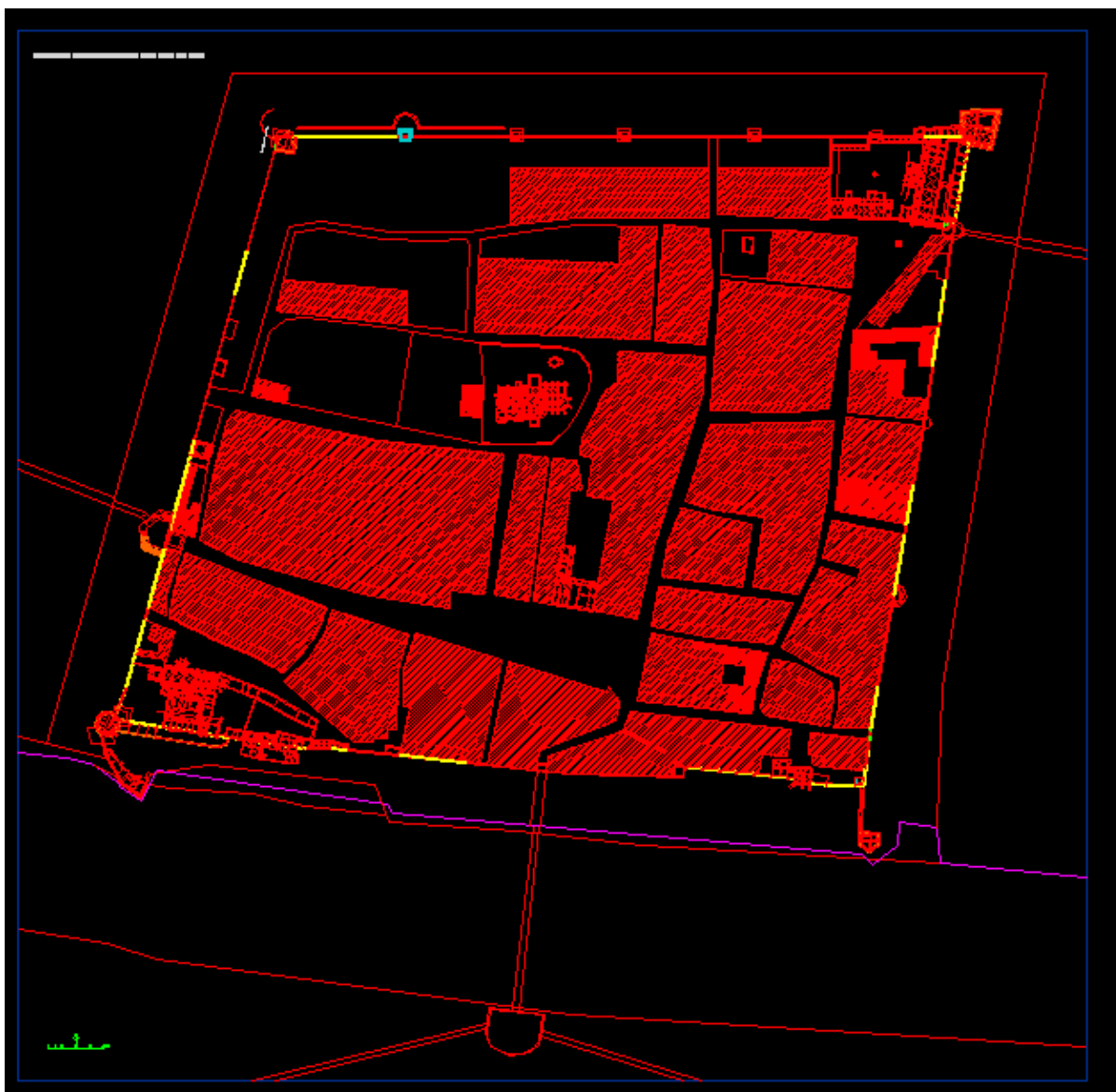

Vetrinjski dvor z nekdanjim obzidjem.

⁶⁰ PLANCK 1985, pp. 149 – 151.

⁶¹ KOČMUR 1978, p. 55; cf. MIKUŽ 1991 a.

⁶² PLANCK 1985, p. 151.

Ostanki nekdanjega mestnega obzidja danes

V prihodnosti bi bilo mogoče prezentirati še nekaj ostankov obzidja, ki so bili doslej prezrti:

- Z delno nadzidavo bi bilo mogoče prezentirati del južne obzidne stranice vzhodno od mostu in zahodno od sinagoge.
- Enako bi bilo mogoče prezentirati del vzhodnega obzidja za poslopjema Večera in Probanke.
- Odkopati, raziskati in prezentirati bi bilo mogoče ostanke spodnjih delov zidov nekdanje Lehmanove bastije za stavbo Centrum.
- V sklopu ureditve Trga Svobode bi bilo mogoče v podzemni pasaži, analogno prezentaciji severnih vrat antične Emone ob Kongresnem trgu v Ljubljani ali mestnih vrat Stubentor v okviru istoimenske postaje podzemne železnice na Dunaju, in v tržnem tlaku prezentirati Graška mestna vrata.
- Na slepi fasadi poslopja bivšega kina Partizan bi bilo mogoče grafično (npr. s potiskanim platnom) ponazoriti nekdanjo južno fasado grajskega stanovanjskega stolpa, porušenega leta 1938. Na dvoriščih med Slovensko in Gregorčičevo ulico bi bilo mogoče ponazoriti potek obzidja in lokacije treh oglatih stolpov iz okoli leta 1565.
- Z gradnjo dela leta 1990 podrtega severnega obzidja po ohranjeni dokumentaciji bi bilo mogoče Čeligijevemu stolpu vrniti del nekdanjega pomena in razumljivosti v prostoru.
- Ustrezneje bi bilo mogoče prikazati že prezentirane ostanke severozahodnega obzidnega stolpa.
- Z ustrezno preureditvijo podhoda pod Koroško cesto bi bilo mogoče ponazoriti celoten tloris Koroških mestnih vrat, z delno nadzidavo ohranjenega vogala pa bi bilo mogoče ponazoriti pomen nekdanjim mestnih vrat v širšem prostoru.
- Z nadzidavo bi bilo mogoče celovito ponazoriti nekdanjo razsežnost in prostorsko vlogo južnega dela zahodne stranice obzidja ob Sodnem stolpu in tržnici.
- Z ustrezno zasnovano novo gradnjo bi bilo mogoče ponazoriti pomen nekdanje obvodne bastije Benetke.
- Z nadzidavo v sklopu prenove stavbe Vojašniška ulica 6 bi bilo mogoče ponazoriti višino južne obzidne stranice ob nekdanjem pristanišču.
- S prezentacijo v uličnem tlaku bi bilo mogoče ponazoriti nekdanja Pristaniška in Dravska mestna vrata.

GRAFIČNE PRILOGE K ANALIZI MESTNEGA OBRAMBNEGA SISTEMA
SREDNJEVEŠKEGA IN RENESANČNEGA MARIBORA:

Tlorisni potek mestnega obzidja Maribora

v drugi polovici 13. stoletja,

v 14. stoletju,

v poznem 15. stoletju,

v 17. stoletju

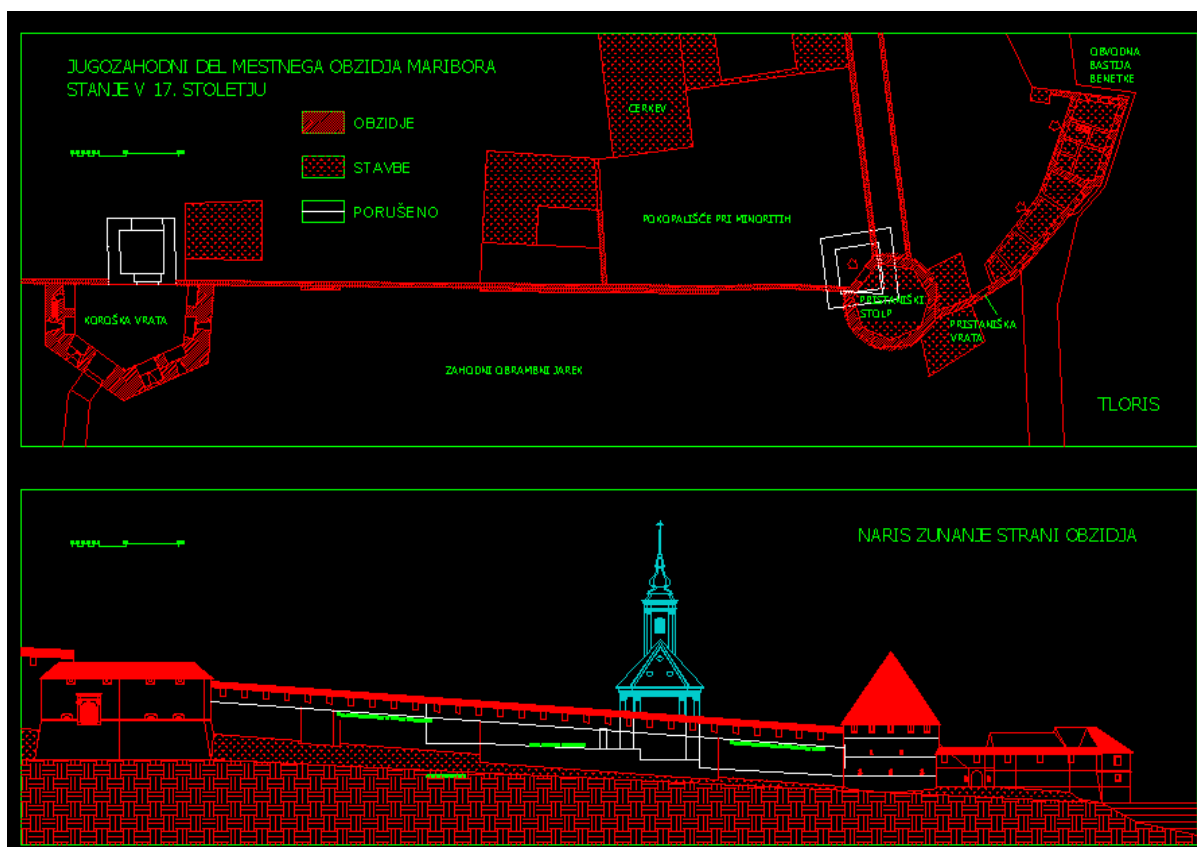
in ostanki danes.

Digitalne risbe Igor Sapač.

2. Projekt: Zahodni del obrambnega sistema s projektnimi navodili od Sodnega stolpa do Koroške ceste

Južni del zahodne obzidne stranice med Koroško cesto in Sodnim stolpom je eden najbolj ohranjenih delov obzidnega sistema srednjeveškega Maribora. Prizadevanja v preteklih desetletjih so očistila črto obzidja mlajših prezidav in povečala njeno berljivost. Zaradi različnih razlogov dela doslej še niso bila dokončana. Z izgradnjo kompleksa nove tržnice se je berljivost ostankov obzidja nekoliko zmanjšala, saj so novi stavbni deli preglasili višinska razmerja ostankov obzidja. S tega vidika je nujno sedanjo situacijo nekoliko korigirati, tako da ostanki obzidja s primerno nadzidavo ponovno dobijo ustrezno vlogo v prostoru. Zlasti to velja za osrednji del obravnavane obzidne poteze, na območju stika tržnične ploščadi z Vojašniškim trgom, kjer se obzidje ob montažnem objektu kioska popolnoma izgublja v terenu.

Analiza nekdanjega stanja kaže, da je obzidje potekalo v ravni tlorisni črti in lahko poševno navzgor od Sodnega stolpa do Koroških vrat. Glede na analogije je utemeljena domneva, da je bilo obzidje v gorenjem delu opremljeno z zobčastimi nadzidki – cinami, na notranji strani pa z lesenim obrambnim hodnikom. Sekundarno so obzidje na dveh mestih na zunanji strani okrepili s kontrafori. Na južnem koncu je bilo obzidje 2,7 metra višje kot sedaj, na kar kaže nastavek ob stiku s Sodnim stolpom, pa tudi višina južne obzidne stranice, ki danes predstavlja severni zid objekta med Sodnim stolpom in Minoritskim samostanom. Ob prehodu med tržnico in Vojašniškim trgom je obzidje doseglo višino 7 metrov nad sedanjim nivojem tlaka tržnične ploščadi.

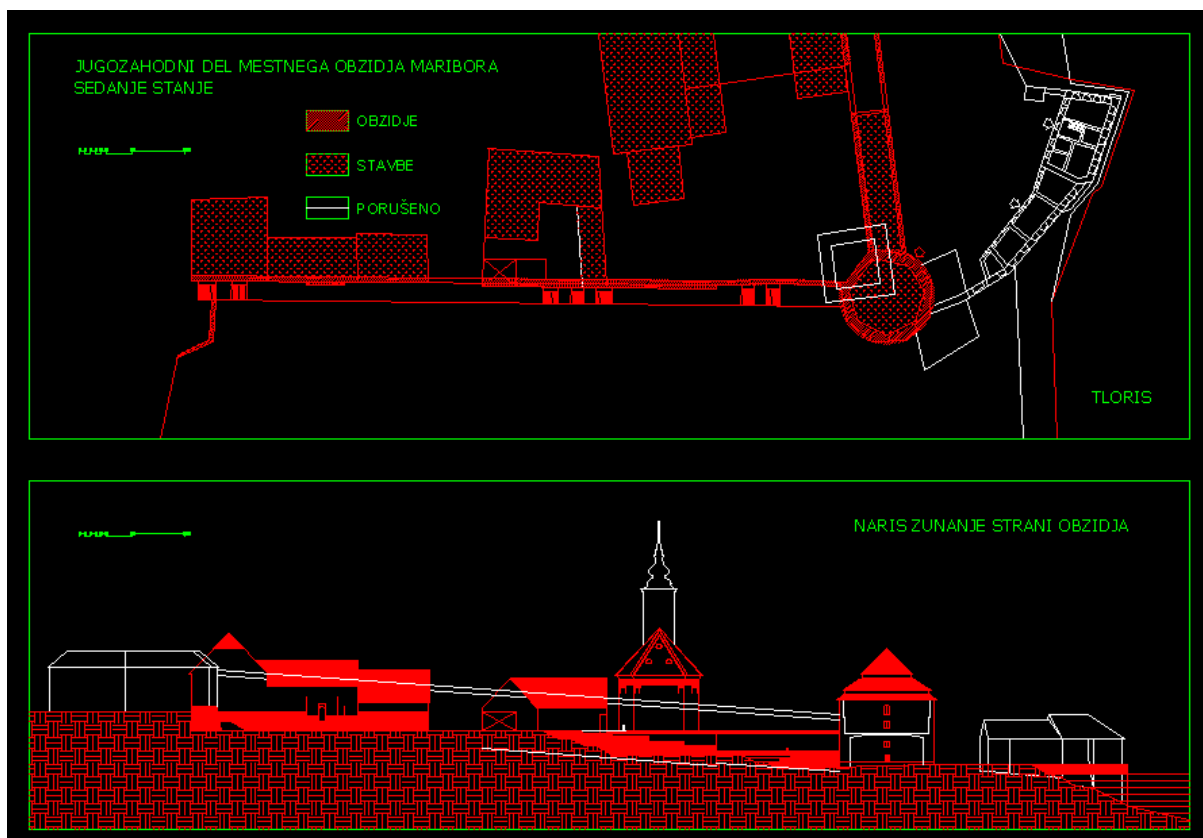
Južni del zahodne obzidne stranice. Stanje v 17. stoletju. Digitalna risba I. Sapač.

Nekdanja višja višina zahodnega obzidja je nakazana na stiku s Sodnim stolpom

Z izgradnjo nove tržnice z dvignjenimi ploščadmi se je učinek nekdanjega obzidja v prostoru bistveno zmanjšal.

Južni del zahodne obzidne stranice. Stanje danes. Digitalna risba I. Sapač.

Južni del zahodne obzidne stranice z notranje strani. Obnova nikoli ni bila dokončana. Sedanje stanje nujno terja ustrezne dopolnitve.

Ob prehodu med tržnico in Vojašniškim trgom se nekdanje obzidje izgubi v terenu. Potek je zabrisan in težko berljiv. Nujna je dopolnitev obstoječega zidovja, ki naj optično poveže ostanke obzidja v celoto.

Ostanki obzidja so s prostora tržnice sedaj zelo težko dojemljivi.

PREDLOG ZA DOPOLNITEV IN PREZENTACIJO OSTANKOV OBZIDJA MED VOJAŠNIŠKIM TRGOM IN SODNIM STOLPOM

Analiza doslej izvedenih obnovitvenih oziroma prezentacijskih posegov na ostankih nekdanjega mariborskega mestnega obzidja kaže, da je smiselno težiti k logičnemu nadaljevanju v preteklih desetletjih zastavljenega koncepta, ki prvenstveno temelji na poudarjanju historičnega pomena obzidja, ne pa na nebrzdanem izživljanju oblikovalskih ambicij posameznih projektantov. Le tako bo mogoče na koncu doseči kolikor toliko celovito prezentacijo posameznih ostankov in jih ponovno povezati v dovolj razumljivo celoto. Opustitev starega pristopa in izoblikovanje povsem novega neodvisnega pristopa ob uporabi novih materialov in uvedbi povsem suverenih oblik, bi povzročila, da bi se razumljivost in povednost originalnih ostankov obzidja še zmanjšali, pozornost opazovalca prezentiranih ostankov pa bi se preusmerila zlasti na ločevanje med tistimi deli, ki so bili obnovljeni v preteklih desetletjih in tistimi deli, ki so bili sanirani nazadnje na podlagi novega pristopa. Povsem nov pristop bi bil morda res najbolj iskrena rešitev, a ob tem se je treba zavedati velike nevarnosti, da bi na koncu z najboljšimi nameni prišlo do popolne disharmonije med originalnimi deli, v preteklih desetletjih obnovljenimi deli in nazadnje obnovljenimi deli, s tem pa bi bil pomen originala dokončno razvrednoten.

V tem kontekstu je smiselno ostanke obzidja za prenovljenim kompleksom minoritskega samostana dokončno obnoviti oziroma prezentirati v skladu s pristopom, načrtanim v sedemdesetih letih 20. stoletja, pri tem pa upoštevati vsa pomembna novejša spoznanja o historični zasnovi in pomenu obzidja med 13. in 18. stoletjem.

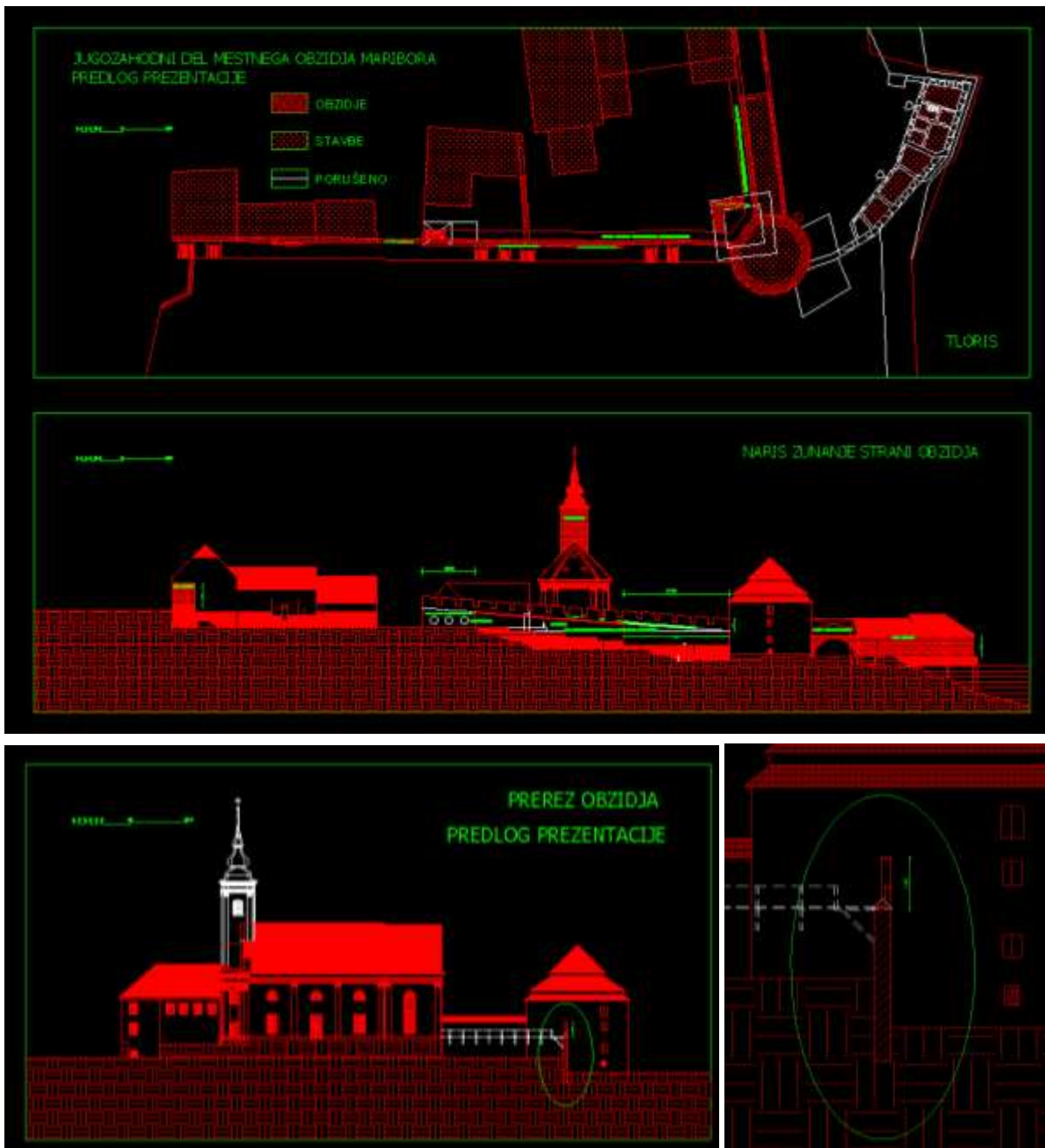
Predlagam, da se obzidje med prehodom iz tržnice na Vojašniški trg in Sodnim stolpom nadzida v sodobni ometani opečni zidavi do nekdanje višine. Po potrebi se v zidovje vgradijo armiranobetonske vezi, ki jih je treba zakriti z ometom. Na vrhu se ponovno postavijo cine s prsobrani, ki omogočijo razgled proti zahodu. Dimenzije cin se določijo na podlagi ustreznih analogij: dolžina 3 metre, višina 2,6 metra, debelina 0,5 metra, širina odprtine 1 meter, višina odprtine 1,5 metra, višina prsobrana 1,1 meter, debelina prsobrana 0,3 metra. Pri tem se upošteva potek obzidja lahko poševno navzgor od juga proti severu. Na notranji strani je mogoče postaviti suvereno sodobno zasnovan povezovalni hodnik, ki bi dopolnil funkcijo minoritskega avditorija, po drugi strani pa bi lahko služil kot sprehajališče in razgledna ploščad. Hodnik se lahko podaljša tudi na nekdanje južno obzidje (sedanji severni zid stavbe med Sodnim stolpom in minoritskim samostanom).

Obzidje se ob Sodnem stolpu nadzida za 2,7 metra od nivoja sedanjega vrhnjega zaključka obzidja pod dvokapno opečno strešico. Ob prehodu iz tržnice na Vojašniški trg se obzidje nadzida do višine 7 metrov nad sedanjim nivojem osrednje tržnične ploščadi. Ob tem je treba odstraniti montažni gostinski objekt na tej lokaciji, ki je ambientalno zelo moteč. Dejavnost iz objekta se lahko preseli v prenovljen sosednji objekt »Tri babe«. Med tem objektom in obnovljenim obzidjem se lahko uredi gostinski vrt, ki se ga po potrebi lahko z ustrezno oblikovanimi odprtinami v spodnjem delu na novo postavljenega obzidja poveže s tržnično ploščadjo. Obzidje je smiselno ponovno zgraditi v dokumentirani debeleni, če to zaradi stroškov ne bi bilo izvedljivo pa je treba upoštevati zunanjo zahodno črto obzidja iz 13. stoletja. Mlajši kontrafor se obnovi v nižji obliki, vendar tako, da njegov zaključek poteka vzporedno poševno s poševnim vrhom obzidja. Kontrafor se na vrhu prekrije z opečno strešico.

Obnovo obzidja je mogoče izvajati fazno, npr. v treh etapah: najprej se nadzida in dokonča okoli 23,5 metra dolg južni del med Sodnim stolpom in stopničastim zalomom zidu na južnem koncu nekdanjega kontraforja. Nato se nadzida okoli 33 metrov dolg del med južnim koncem nekdanjega kontraforja in vrhom stopnišča ob osrednji tržnični ploščadi. Nazadnje, po odstranitvi montažnega kioska, se zgradi še najvišji okoli 11,6 metrov dolgi del obzidja ob prehodu na Vojašniški trg.

Nadzidani del obzidja se obdela z beljenim zglajenim ometom po vzoru tistega dela, ki je bil obnovljen v sedemdesetih letih. Drugačno oblikovanje bi povzročilo preveliko heterogenost in zmedo. Na tak način se jasno poudarijo originalni in dodani deli, ne kažejo pa se nebistvene razlike med obnovljenimi deli iz 20. in 21. stoletja.

Posebno vprašanje predstavlja zastrešitev obnovljenega obzidja. Sedanja zastrešitev z opečnim bobrovcem je z vidika historične pričevalnosti zavajajoča, saj je bilo obzidje najverjetneje pokrito z višjo skodlasto streho, ki ni pokrivala samo zidu, ampak tudi hodnik na njegovi notranji strani. Menim, da je najbolj enostavna in cenovno najbolj ugodna rešitev, da se nadzidano obzidje na vrhu zaščiti z ravnimi armiranobetonskimi elementi debeline okoli 4 cm z okoli 2 cm širokimi odkapnimi robovi. Na tak način, ki je sprejemljiv tako z vidika historične pričevalnosti, kot z vidika enostavnega vzdrževanja, se zaščiti pohodni vrhni del obzidja nad zožitvijo, pa tudi vrhni deli na cinah in prsobranih. Na podoben način so, denimo, pred nekaj leti uspešno zaščiti razvaline dvorca Brdo pri Lukovici. Druga možnost je gradnja dvokapne strešice, ki pa je stroškovno in oblikovno bolj zahtevna; strešice ni mogoče zgraditi zgolj nad cinami, ampak jo je treba podaljšati tudi nad povezovalni hodnik. Pri tem se pojavijo vprašanja izbire ustreznega materiala, oblikovanja in dolgoročnega vzdrževanja, na katera je težko najti zadovoljive odgovore.

Projekt dopolnitve in prezentacije ostankov južnega dela zahodne obzidne stranice.
Digitalna risba I. Sapač.

PREDLAGANO REŠITEV ZA DOPOLNITEV IN PREZENTACIJO OSTANKOV OBZIDJA MED VOJAŠNIŠKIM TRGOM IN SODNIM STOLPOM JE MOGOČE ARGUMENTIRATI TUDI Z USTREZNIMI ANALOGIJAMI IZ BLIŽNJE SOSEŠČINE.

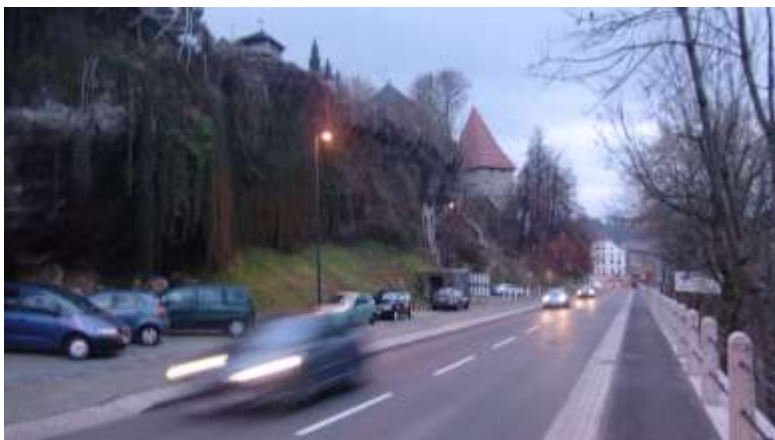

Z nedavno izvedeno ponovno gradnjo dela nekdanjega obrambnega obzidja v Kranju je ponovno vzpostavljena povezava med historičnima objektoma, nov avditorij v ozadju je primerno zamejen, didaktično je ponazorjen majhen del nekdanjega obsežnega mestnega obrambnega sistema. Pogled na mesto s te strani je postal bolj jasno definiran in atraktivnejši.

Stolp mestnega obzidja Kranja je s ponovno gradnjo v preteklosti uničenih delov ponovno postal pomemben prostorski poudarek in simbol.

pred obnovo

po obnovi

po delni obnovi

po dokončani obnovi

Z nadzidavo glavnega stolpa Knežjega dvorca v Celju v obliki suverene avtorske interpretacije je ves stavbni kompleks ponovno dobil svojo osrednjo dominantno. S ponovno gradnjo uničene historične sestavine je celota sedaj bolj razumljiva in berljiva, pa tudi bolj funkcionalna. Njen pomen v širšem prostoru se je bistveno povečal.

Obnova in prezentacija dela mestnega obrambnega obzidja v Celju. Na notranji strani obzidja so ponovno zgradili lesen povezovalni hodnik.

V Brežah na Koroškem so s ponovno gradnjo povezovalnega hodnika vrh obzidja omogočili ponovno dostopnost njegovega vrhnjega dela in njegovo ponovno funkcionalno uporabo kot razgledišče in sprehajališče.

Celovita obsežna ponovna gradnja mestnega obzidja v Radgoni (Bad Radkersburg) je mestu dala novo kakovost in oživila že dolgo nazaj pozabljeni pomembni prepoznavni znak.

bastija med gradnjo

obnovljena bastija

Mesto Radgona iz zraka po dokončanju ponovne gradnje obzidja.

Sanirani pokopališki zid z nišami za obzidjem v Radgoni (Bad Radkersburg)

Primer ponazoritve poteka nekdanjega mestnega obrambnega obzidja v Kranju. Na enak način bi bilo mogoče ponazoriti potek nekdanjega obzidja v Mariboru na prehodu med tržnico in Vojašniškim trgom.

Primer zaščite vrhnjega dela obzidja z armiranobetonskimi ravnimi elementi na razvalinah dvorca Brdo pri Lukovici

Primer zaščite vrhnjega dela obzidja s cinami in psobrani z armiranobetonskimi oblogami na razvalinah Starega gradu Celje

3. Projekt: Grafični del: načrti obzidnega sistema

- nekdanje stanje (tloris in naris)
- obstoječe stanje (tloris in naris)
- predvideno stanje (tloris, naris in prerez)

4. VIRI IN LITERATURA

- BAŠ 1999 Angelos Baš, Sergej Vrišer, Tone Petek, *Franjo Baš 1899-1967*. Spominska razstava, 19. 10. 1999 - 22. 1. 2000, Maribor, Pokrajinski muzej, 1999 (Muzejski listi / Pokrajinski muzej Maribor, 15)
- BAŠ 1926 Franjo Baš, *Maribor. Historično-geografski razvoj*, Maribor 1926.
- BAŠ 1929 Franjo Baš, Mestne meje, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 24, 1929, pp. 143-173.
- BAŠ 1932 Franjo Baš, *Vodnik po Mariboru*, Ljubljana 1932.
- BAŠ 1933 Franjo Baš, Gradbena slika Maribora v začetku 19. stoletja, *KNZDU*, 1933, pp. 41-63.
- BERTONCELJ 2003 Matjaž Bertoncelj, Zlatka Rashid, Obnavljati in graditi je treba hkrati : Matjaž Bertoncelj o gradnji lutkovnega gledališča, v: *Večer*, Leto 59, št.158, 11. jul. 2003, p. 15.
- CURK 1959 Jože Curk, Mariborski mestni grad, v: *Kronika*, 7, 1959, pp. 30-36.
- CURK 1960 Jože Curk, Delovno poročilo Zavoda za spomeniško varstvo Maribor za leto 1960, *Celjski zbornik*, 6, 1961, pp. 530-533.
- CURK 1960-1961 d Jože Curk, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, VIII, 1960-1961, pp. 130-134.
- CURK 1961 Jože Curk, Razvoj mariborske mestne vedute, *Kronika*, 9, 1961, pp. 145-156.
- CURK 1962 Jože Curk, Delovno poročilo Zavoda za spomeniško varstvo Maribor za leto 1961, *Celjski zbornik*, 7, 1962, pp. 261-268.
- CURK 1965 a Jože Curk, Mariborski Pristan v luči urbanizma, *Dialogi*, 1965, št. 1-2, p. 44.
- CURK 1965 b Jože Curk, Urbanistična problematika Pristana, *Dialogi*, 1965, št. 4, pp. 188-189.
- CURK 1966 Jože Curk, Maribor. Urbanistično gradbeni oris I. v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*. n.v. 2, št. 1, 1966, pp. 63-95.
- CURK 1968 Jože Curk, Maribor. Urbanistično gradbeni oris II. v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*. n.v. 4, št. 1, 1968, pp. 83-105.
- CURK 1977 Jože Curk, Oris gradbene zgodovine nekdanjega minoritskega samostana in žičkega dvora v Mariboru. v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*. n.v. 13, št. 1, 1977, pp. 117-130.
- CURK 1978 Jože Curk, *Mariborska stolnica*, Ljubljana 1978, (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Zbirka vodnikov 86).

- CURK 1978 a Jože Curk, Mariborska stolnica, v: *Zbornik ob 750-letnici Mariborske škofije*. Maribor 1978, pp. 194-212.
- CURK 1980 Jože Curk, Mariborsko mestno obzidje posebno v 16. stoletju, *Časopis za zgodovino in narodopisje*. n. v. 16, št. 1, 1980, pp. 90-108.
- CURK 1982 Jože Curk, O utrjevanju slovenještajerskih mest v 16. stoletju, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 1982, letn. 30, št. 2-3, pp. 5-11.
- CURK 1983 b Jože Curk, Urbano-gradbena in komunalna zgodovina Maribora, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 31, št. 2-3, 1983, pp. 148-157.
- CURK 1985 Jože Curk, *Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850*, Maribor, Pokrajinski arhiv, 1985, (Viri 1).
- CURK 1988 Jože Curk, Oris 12 najpomembnejših gradbenih objektov v Mariboru I, *Časopis za zgodovino in narodopisje*. n.v. 24, št. 1, 1988, pp. 119-145.
- CURK 1989 Jože Curk, Grad Gornji Maribor in njegovo kulturnozgodovinsko sporočilo, *Časopis za zgodovino in narodopisje*. n.v. 25, št. 1, 1989, pp. 99-108.
- CURK 1989a Jože Curk, Oris 12 najpomembnejših gradbenih objektov v Mariboru II, *Časopis za zgodovino in narodopisje*. n.v. 25, št. 2, 1989, pp. 199-227.
- CURK 1991 Jože Curk, *Trgi in mesta na slovenskem Štajerskem. Urbanogradbeni oris do začetka 20. stoletja*, Maribor 1991.
- CURK 1991 a Jože Curk, Urbana in gradbena zgodovina Maribora, *Maribor skozi stoletja. Razprave I*, Maribor 1991, pp. 511-563.
- CURK 1992 Jože Curk, Grad Gornji Maribor in njegovo gradbenozgodovinsko sporočilo, *Časopis za zgodovino in narodopisje*. n.v. 27, št. 1, 1992, pp. 182-187.
- CURK 1998 Jože Curk, Maribor, v: *Srednjeveška mesta*, Ljubljana 1998. pp. 148-151.
- CURK 1998 a Jože Curk, O nastanku in razvoju srednjeveških mest na slovenskem Štajerskem, v: *Srednjeveška mesta*, Ljubljana 1998. pp. 135-141.
- CURK 1999 Jože Curk, Dr. Rudolf Gustav Puff in njegov mariborski čas, Dopolnitve, v: *Rudolf Gustav Puff, Maribor, njegova okolica, prebivalci in zgodovina*, Maribor 1999, pp. 291-370.
- CURK 2000 Jože Curk, *Maribor, vodnik po mestu in bližnji okolici*, Maribor 2000.
- CURK 2003 Jože Curk, O rezultatih topografske analize mariborskega mestnega jedra, v: *Avguštinov zbornik*, Kranj 2003. (Gorenjski kraji in ljudje 24). pp. 91-97.
- CURK-PREMZL 2004 Jože Curk-Primož Premzl, *Mariborske vedute*, Maribor 2004.

- DOLAR-MANTUANI 1940 Ljudmila Dolar-Mantuani, Naskova hiša v Mariboru. njen gradbeni material, *Kronika slovenskih mest*, 7, 1940, pp. 118-120.
- DOLAR-MANTUANI Ljudmila Dolar-Mantuani, Mariborski grad, *Kronika slovenskih mest*, pp. 211-214.
- FABRICI 1934 Ervin Fabrici, Renesanca, barok in klasicizem v mariborskem stavbarstvu, *Kronika slovenskih mest*, let. 1, št. 3, 1934, pp. 224-227.
- FABRICI 1935 Erwin Fabrici von Südwalden, *Die Burgen der Stadt Marburg a.D. mit besonderer Berücksichtigung des Treppenrisalites an der jetzigen Burg*, München 1935, Doktorska disertacija, Technische Hochschule, München. Tipkopis hrani Univerzitetna knjižnica v Mariboru.
- FRIESACH 1991 *Die profanen Bau- und Kunstdenkmäler der Stadt Friesach*, Wien, A.Schroll & Co., 1991, (Österreichische Kunsttopographie 51).
- HABJANIČ 1984 Marlenka Habjanič, Rekonstrukcija vodnih vrat in mestnega obzidja med židovskim in vodnim stolpom, *Zavod za spomeniško varstvo Maribor. Poročilo o delu v letu 1984*, pp. 17-18.
- HRAUSKY-KOŽELJ-PRELOVŠEK 1996 Andrej Hrausky-Janez Koželj-Damjan Prelovšek, *Plečnikova Ljubljana. Vodnik po arhitekturi*, Ljubljana 1996.
- INTERPOLATIONES 1991 *Interpolationes. Bauen in gebauter Umgebung. Architekten Maribor 1980-1990*, Graz 1991.
- KOCMUR 1978 Janez Kocmur (ur.), *Maribor*, Maribor 1978.
- KOHLBACH 1961 Rochus Kohlbach, *Steirische Baumeister*, Graz 1961.
- KOS 1934 Franc Kos, Minoritska cerkev in jugozapadni Maribor v 18. stoletju, *Kronika slovenskih mest*, I, 1934, pp. 208-210.
- KRAJNC HORVAT 2006 Irena Krajnc Horvat, Mariborsko mestno obzidje, *Gradovi, utrdbe in mestna obzidja. Vodnik po spomenikih*, Ljubljana 2006 (Dnevi evropske kulturne dediščine), pp. 120-122.
- KUNSTWERK STADT 1988 *Kunstwerk Stadt, Osterreichische Stadt- und Ortsdenkmale*, Salzburg 1988.
- LIPUŠ 1998 Vilko Lipuš, Sodni stolp na Lentu v plamenih, *Večer*, 15. 12. 1998.
- MAJCEN 1926 Gabrijel Majcen, *Kratka zgodovina Maribora*. Maribor 1926.
- MALLY 1906 Artur Mally, *Gassen-, Strassen- und Plätze-Buch der Stadt Marburg a.d.Drau*, Marburg 1906.
- MARIBOR SKOZI STOLETJA 1991 *Maribor skozi stoletja. Razprave I*, uredili Jože Curk, Bruno Hartman, Jože Koropec, Maribor 1991.
- MIKUŽ 1985 Janez Mikuš, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXVII, 1985, pp. 340-341.

- MIKUŽ 1985 a Janez Mikuž, Maribor. *Vodni stolp, Zavod za spomeniško varstvo Maribor. Poročilo o delu v letu 1985*, p. 58.
- MIKUŽ 1986 b Janez Mikuž, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXVIII, 1986, p. 324.
- MIKUŽ 1986 d Janez Mikuž, Maribor. *Vodni stolp, Zavod za spomeniško varstvo Maribor. Poročilo o delu v letu 1986*, p. 29.
- MIKUŽ 1987 b Janez Mikuž, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXIX, 1987, pp. 332-333.
- MIKUŽ 1991 a Janez Mikuž, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXIII, 1991, pp. 305-309.
- MIKUŽ 1999 Janez Mikuž, Sinagoga v Mariboru. Raziskave, rekonstrukcija, restavracija in prezentacija, v: *Letno poročilo*, 1999, pp. 18-41.
- MIKUŽ 2000 Janez Mikuž, Nekdanja židovska četrt in nekdanja sinagoga v Mariboru, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje*. Letnik. 71, n.v. 36, št. 1-2, 2000, pp. 159-171.
- MIKUŽ 2004 Janez Mikuž, Lutke v samostanu. Prenova nekdanjega minoritskega samostana v Mariboru, v: *Asskalla. Priloga študentskega univerzitetnega časopisa Spekter*. Maribor. Januar 2004, pp. 5-6.
- MLINARIČ 1975+ Jože Mlinarič, *Gradivo za zgodovino Maribora*, I in dalje, Maribor 1975-2003.
- MLINARIČ 1991 Jože Mlinarič, Maribor od začetkov do sredine 18. stoletja, *Maribor skozi stoletja*, Maribor 1991, pp. 147-194.
- MURKO 1968/1969 Matija Murko, Arhitektura bratov Kocmutov. *Sinteza*, 1968/69, pp. 25-59.
- PIRKOVIČ 1982 Jelka Pirkovič, *Izgradnja sodobnega Maribora. Mariborska arhitektura in urbanizem med leti 1918 in 1976*, Ljubljana 1982.
- PLANCK 1985 Dieter Planck, Restaurierung und Rekonstruktion römischer Bauten in Baden-Württemberg, *Konservierte Geschichte? Antike Bauten und ihre Erhaltung*, Stuttgart 1985, pp. 130-152.
- PREMK 2002 Janez Premk, *Kulturni spomeniki in pisni viri iz srednjeveškega Maribora kot pričevalci življenja judovske skupnosti*. Ljubljana 2002. Tipkopolis magistrskega dela.
- PREMZL 1967 Vili Premzl, *Mariborski Lent*. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov 17, Ljubljana 1967.
- PUFF 1999 Rudolf Gustav Puff, *Maribor. Njegova okolica, prebivalci in zgodovina*, Maribor 1999 (Documenta et studia historiae recentioris 13).
- RADOVANOVIČ-PREMZL 1992 Sašo Radovanovič, Primož Premzl, *Pozdrav iz Maribora*, Maribor 1992.

- RADOVANOVIČ 2005 Sašo Radovanovič, *Mariborske ulice*, Maribor 2005.
- RECER 1985 Igor Recer, Bogdan Reichenberg, *Generalni plan prenove starega mestnega jedra mariborskega*, Maribor 1985.
- SCHLOSSER 1913 Paul Schlosser, Marburg an der Drau 1789. Eine historisch-topographische Rekonstruktion, v: *Deutsche Rundschau für Geographie*. 10. snopič 36. letnika (1913/14): pp. 453-469.
- SCHLOSSER 1939 Paul Schlosser, *Marburg an der Drau als Festung. Beitrag zur Befestigungskunde der Steiermark*, Graz 1939. (izšlo tudi v: *Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark*, 33, 1939, pp. 1-64).
- SLOVENIJA 1993 *Slovenija iz zraka*, Ljubljana 1993.
- STELE 1926 France Stele, Varstvo spomenikov, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, VI, 1926, pp. 48-54, 108-115, 169-176, 238-241.
- STELE 1927 France Stele, Varstvo spomenikov, *Zbornik za umetnostno zgodovino*, VII, 1927, pp. 45-46, 172-180.
- STELE 1928 a France Stele, *V obrambo Rimskega zidu na Mirju v Ljubljani*, Ljubljana, Spomeniški urad, 1928.
- STELE 1936 France Stele, Problem varstva spomenikov v slovenskih mestih, *Kronika slovenskih mest*, III, 1936, pp. 31-37.
- STRMČNIK GULIČ 1984 Mira Strmčnik Gulič, Arheološke raziskave ob severozahodnem vogalu mestnega obzidja, *Zavod za spomeniško varstvo Maribor. Poročilo o delu v letu 1984*, pp. 57-58.
- STRMČNIK GULIČ 1985 Mira Strmčnik Gulič, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXVII, 1985, p. 285.
- STRMČNIK GULIČ 1985 a Mira Strmčnik Gulič, Maribor, *Zavod za spomeniško varstvo Maribor. Poročilo o delu v letu 1985*, pp. 43-44.
- STRMČNIK GULIČ 1986 Mira Strmčnik Gulič, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXVIII, 1986, p. 324-325.
- ŠUMI 1966 Nace Šumi, *Arhitektura 16. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1966.
- ŠUMI 1969 Nace Šumi, *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1969.
- ŠUMI 1994 Nace Šumi, *Naselbinska kultura na Slovenskem. Urbana naselja*, Ljubljana 1994.
- TEPLY 1955 Bogo Teply, *Maribor. Ilustrirani vodnik po mestu in okolici*, Maribor 1955.
- TERŽAN 1977 c Marjan Teržan, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXI, 1977, p. 351.
- URBANISTIČNI...1965 Urbanistični program Maribora. Osnutek za javno razpravo, Maribor 1965

- VOLAVŠEK 1969 c Andreja Volavšek, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XII, 1969, p. 121.
- VOLAVŠEK 1975 Andreja Volavšek, Zavod za spomeniško varstvo Maribor, *Varstvo spomenikov*, XX, 1975 (1976), pp. 135-140.
- VOLAVŠEK 1979 d Andreja Volavšek, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXII, 1979, pp. 356-357.
- VOLAVŠEK 1981 a Andreja Volavšek, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXIII, 1981, pp. 311-314.
- VOLAVŠEK 1982 Andreja Volavšek, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXIV, 1982, p. 225.
- VOLAVŠEK 1983 a Andreja Volavšek, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXV, 1983, pp. 295-296.
- VOLAVŠEK 1991 Andreja Volavšek, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, XXXIII, 1991, pp. 305-307.
- VRIŠER 1955-1957 bSergej Vrišer, Maribor, Konservatorska poročila, *Varstvo spomenikov*, VI, 1955-1957, pp. 86-88.
- WENGERT 1932 Herman Wengert, *Die Stadtanlagen in Steiermark*. Graz 1932.